

પંચાયત જગત

ફક્ત અંગત વિતરણ માટે

વર્ષ : ૬

અંક : ૩

સળંગ અંક : ૨૮

મે - જૂન ૨૦૦૫

રાજ્ય નાણાં પંચની ભૂમિકા તથા સ્વૈચ્છિક સંસ્થાઓ અને ચૂંટાયેલા પ્રતિનિધિઓ માટે તેની પ્રસ્તુતતા

- ડૉ. એસ. એસ. મહેતા, અર્થશાસ્ત્રના પ્રાધ્યાપક

ભારતીય બંધારણની કલમ ૨૪૩(આઈ) અને ૨૪૩(વાય) હેઠળ, રાજ્યોનાં નાણાં પંચોએ ત્રણ બાબતે ભલામણ કરવાની હોય છે : (ક) કરવેરા ઇત્યાદિની આવકોની રાજ્ય અને સ્થાનિક સંસ્થાઓ વચ્ચે વહેંચણી અને વિવિધ પંચાયતો/ નગરપાલિકાઓ વચ્ચે ફાળવણી કયા સિદ્ધાંતના આધારે કરવી તેની ભલામણ, (ખ) સ્થાનિક સંસ્થાઓને કયા કરવેરા, જકાત, નાકાવેરા અને ફી ઉઘરાવવાની સત્તા આપવી તેની ભલામણ, અને (ગ) રાજ્યના રાજકોષમાંથી સ્થાનિક સંસ્થાઓને સહાયમાં અપાતા અનુદાન (ગ્રાન્ટ ઈન એઈડ) અંગે ભલામણ. રાજ્ય નાણાંપંચે પંચાયતો અને નગરપાલિકાઓની નાણાકીય સ્થિતિ સુધારવા માટે જરૂરી મહત્વનાં પગલાં પણ સૂચવવાનાં હોય છે.

રાજકોષીય વિકેન્દ્રીકરણની બાબતમાં રાજ્ય નાણાં પંચ (એસએફસી)નું મહત્વ એ છે કે રાજ્ય સરકાર અને સ્થાનિક સંસ્થાઓનાં સંસાધનો માટેના દાવાઓ અંગે લવાદની ભૂમિકા ભજવવા ઉપરાંત તેની ભલામણો સંસાધનોનાં હસ્તાંતરણને વધુ સ્થિર અને નિશ્ચિત બનાવી શકે છે. નાણાં પંચની સૈદ્ધાંતિક ભલામણનો કોઈ ફેરફાર વગર સ્વીકાર કરવાની રાષ્ટ્રીય સ્તરે જે પ્રણાલી છે તેનો રાજ્યમાં અમલ થતો નથી. ઘણી વાર તો સ્વીકૃત ભલામણો પણ સંપૂર્ણપણે અમલમાં મુકાતી નથી અને તેના માટે સંસાધનોની તંગીનું બહાનું બતાવવામાં આવે છે. તેના પરિણામે એસએફસીની રચનાનો હેતુ જ સરતો નથી.

જો એસએફસી, કેન્દ્ર તરફથી રાજ્યોને સંસાધનોનાં હસ્તાંતરણ માટે કેન્દ્રીય નાણાં પંચે અપનાવેલી પદ્ધતિ અમલમાં મૂકે તો તેમના અહેવાલમાં રાજ્ય સરકાર તેમ જ સ્થાનિક સંસ્થાની નાણાકીય સ્થિતિનાં, હસ્તાંતરણ પહેલાંનાં અને પછીનાં, અંદાજો અને વિશ્લેષણ આપવાં જોઈએ. ઉપરાંત અહેવાલની ભલામણો અમલમાં મુકીને સ્થાનિક સંસ્થા વધારાની કેટલી મહેસુલ ઉભી કરી શકે તેના અંદાજો આપવા જોઈએ. એ પછી જે ખાધ રહે તેના

આધારે કેન્દ્રીય નાણાં પંચ વધુ પગલાં સૂચવી શકે.

સંસાધનોની ખાધનો અંદાજ માંડતી વખતે એસએફસીએ ઐતિહાસિક વલણોના આધારે આવક અને ખર્ચની આગાહી કરવાના બદલે ધોરણગત (નોર્મેટિવ) અભિગમના આધારે અંદાજ માંડવા જોઈએ.

મહેસૂલ સંપાદનના માથાદીઠ ધોરણને નક્કી કરવામાં કરવેરાના આધાર અને પંચાયતો/નગરપાલિકાઓ દ્વારા કર સિવાયની આવક ઊભી કરવાના વિકલ્પોને ધ્યાનમાં લેવા જોઈએ અને તેમાં અમુક અંશે વૃદ્ધિની તેમ જ વધારાના સંસાધન સંપાદનની શક્યતાની ગણતરી કરવી જોઈએ. પંચાયતો/નગરપાલિકાઓ દ્વારા મૂળભૂત સેવાઓ માટે થતા સરેરાશ ખર્ચને આધાર તરીકે ગણી શકાય. આ પ્રકારે ગણવામાં આવતા કુલ ખર્ચ અને કુલ આવક વચ્ચેના તફાવતમાંથી એસએફસીએ ભલામણ કરેલા સંસાધન હસ્તાંતરણને બાદ કર્યા પછી જે રકમ વધે તે કેન્દ્રીય નાણાં પંચના અભિગમ માટે આધાર પૂરો પાડી શકે છે.

આ શક્ય બનાવવા માટે એ જરૂરી છે કે રાજ્ય એસએફસીની રચનામાં ખ્યાતનામ અને સક્ષમ વ્યક્તિઓની નિમણૂક કરે. એસએફસીની રચનામાં વિલંબ, તબક્કાવાર રચના, વારંવાર પુનર્રચના, પસંદ થયેલી વ્યક્તિની પાત્રતા, અહેવાલ સુપરત કરવામાં વિલંબ અને વિધાનસભામાં કાર્ય પ્રગતિ અહેવાલ (અંકશન ટેકન રિપોર્ટ- એટીઆર) રજૂ કરવામાં વિલંબ - એ તમામના કારણે ઘણા કિસ્સામાં આ સંસ્થાનો મૂળભૂત હેતુ જ સિદ્ધ થતો નથી.

એસએફસીની રચનાની બાબતમાં રાજ્યે કેન્દ્રીય નાણાં પંચના અધ્યક્ષ અને સભ્યોની પાત્રતાને લગતા ધારાધોરણો અને નીતિનિયમો અનુસરવા જોઈએ તથા તેવા નિયમો ઘડવા જોઈએ.

નવા એસએફસીની રચના માટેનો સમયગાળો, તેને અહેવાલ સુપરત કરવા માટે અપાતો સમયગાળો અને એટીઆરની સમય મર્યાદા એ રીતે નક્કી

આ અંક સાથે :

ગ્રામ પંચાયતનાં કામોનું આયોજન દર્શાવતું
સપ્ટેમ્બરથી ડિસેમ્બર-૨૦૦૫નું

કેલેન્ડર

કરવા જોઈએ જેથી રાજ્યના અને કેન્દ્રના નાણાં પંચના સમયપત્રકોમાં સુમેળ સધાઈ શકે. કેન્દ્રના નાણાં પંચની રચના થાય ત્યારે તેની પાસે એસએફસીનો અહેવાલ ઉપલબ્ધ હોવો જોઈએ જેથી કેન્દ્રીય નાણાં પંચ રાજ્યની જરૂરિયાતનો અંદાજ માંડી શકે. વળી, એસએફસીનો અહેવાલ જૂનો પણ ન હોવો જોઈએ.

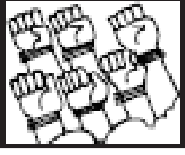
હાલમાં ગુજરાતમાં ૧૪૦૬૮ ગ્રામ પંચાયતો, ૨૨૪ તાલુકા પંચાયતો અને ૨૫ જિલ્લા પંચાયતો છે. ત્રણેય સ્તરે પંચાયતી રાજની સંસ્થાઓની મહેસૂલી આવક અને ખર્ચ સ્થિર છે. કરવેરા અને કરવેરા સિવાયની આવકનો હિસ્સો ઘટી રહ્યો છે અને તે કુલ મહેસૂલી આવકના માત્ર બે ટકા છે. ૮૦ ટકાથી વધુ આવક અનુદાન સહાયના સ્વરૂપમાં આવે છે. ખર્ચનું ચિત્ર તો તેનાથી પણ વધારે ખરાબ છે. સંસ્થાઓ જે સ્થિર આવક છે તેનો પણ ઉપયોગ કરી શકતી નથી. ચૂંટાયેલા પ્રતિનિધિઓએ પહેલાં તો આ સંસ્થાઓની નાણાકીય પરિસ્થિતિ સમજવી જોઈએ અને પછી એ મર્યાદિત સંસાધનોનો પણ કેમ ઉપયોગ થઈ શકતો નથી એ સમજવું જોઈએ.

બારમા નાણાં પંચે ૨૦૦૫-૨૦૧૦ ના ગાળા માટે પંચાયતો અને નગરપાલિકાઓનાં સંસાધનોની પૂર્તિ માટે રાજ્યોને રૂ.૨૫,૦૦૦ કરોડ ફાળવવાની ભલામણ કરી છે. અનુદાન સહાયની વહેંચણીનો ગુણોત્તર પંચાયત અને નગરપાલિકા માટે અનુક્રમે ૮૦:૨૦ છે, તે મુજબ પંચાયતો માટે રૂ. ૨૦,૦૦૦ કરોડ અને નગરપાલિકાઓ માટે રૂ.૫૦૦૦ કરોડ ફાળવવાની ભલામણ છે. ગુજરાતમાં પંચાયતી સંસ્થાઓ ૨૦૦૫-૨૦૧૦ના ગાળા દરમિયાન દર વર્ષે રૂ.૧૮૬.૨૦ કરોડની સહાય મેળવશે. પંચાયતી રાજ સંસ્થાઓએ આ સહાયનો ઉપયોગ પાણી પુરવઠા અને સેનિટેશનની સેવાઓ સુધારવા માટે કરવો જોઈએ. ૨૦૦૧ની વસતિ ગણતરીના આંકડા પ્રમાણે ૮૬.૩૫ ટકા રહેઠાણોમાં ગટર જોડાણ નથી, ૭૮.૩૮ ટકા રહેઠાણોમાં જાજરૂ નથી અને ૨૦.૭૭ ટકા રહેઠાણોમાં પાણી દૂરથી લાવવું પડે છે.

ગ્રામીણ ગુજરાતમાં આ પરિસ્થિતિ અન્ય રાજ્યોની તુલનામાં ઘણી ચિંતાજનક છે. કેન્દ્રીય નાણાં પંચે ભલામણ કરેલી સહાયના ઉપયોગ માટે એ જરૂરી છે કે ગુજરાત નાણાં પંચના અહેવાલની ભલામણો ઉપલબ્ધ થાય. ભારત સરકારના દસમા નાણાં પંચે ૧૯૯૬-૨૦૦૦ના ગાળા માટે ગુજરાતની પંચાયતી રાજ સંસ્થાઓને વર્ષે રૂ.૪૮ કરોડના દરે રૂ.૧૯૨ કરોડની અબાધિત સહાય આપી હતી, પરંતુ ગુજરાત નાણાં પંચની ભલામણમાં વિલંબના પરિણામે ગુજરાતની પંચાયતી રાજ સંસ્થાઓને આ રકમ ૧૯૯૯-૨૦૦૩ના ગાળામાં જ મળી શકી હતી. ગુજરાત રાજ્ય નાણાં પંચની રચના ૧૫ સપ્ટેમ્બર ૧૯૯૪ના રોજ થઈ પણ તેણે સ્થાનિક સંસ્થાઓ માટેનો અહેવાલ આશરે ચાર વર્ષ પછી, ૧૩ જુલાઈ ૧૯૯૮ના રોજ સુપરત કર્યો હતો. તેના પરિણામે કેન્દ્રીય નાણાં પંચે આપેલી સહાયના ઉપયોગમાં વિલંબ થયો હતો. હવે ૧૧મા કેન્દ્રીય નાણાં પંચ દ્વારા મળતી ૨૦૦૧-૨૦૦૫ ના ગાળા માટેની સહાયને ઉપયોગમાં લેવા માટે રાજ્યના નાણાં પંચનો અહેવાલ ઉપલબ્ધ હોવો જોઈએ, પરંતુ ગુજરાતે બીજા નાણાં પંચની રચના છેક ૧૯ નવેમ્બર ૨૦૦૩ના રોજ કરી. તેનો અહેવાલ હજુ સુપરત થવાનો બાકી છે. તેથી ગુજરાતની પંચાયતી રાજ સંસ્થાઓ કેન્દ્રનાં ૧૧મા અને ૧૨મા નાણાં પંચ દ્વારા મળતી સહાય સમયસર ઉપયોગમાં લઈ શકશે નહિ. રાજ્ય નાણાં પંચની અયોગ્ય અને વિલંબિત કામગીરીના કારણે પંચાયતી રાજ સંસ્થાઓની નાણાકીય સ્વાયત્તાનો હેતુ સિદ્ધ થઈ શકતો નથી. રાજ્ય નાણાં પંચની રચનામાં વિલંબ અને પછી તેના અહેવાલમાં વિલંબના કારણે ગુજરાતની પંચાયતી રાજ સંસ્થાઓએ ભોગવવું પડે છે.

પંચાયતી રાજ સંસ્થાઓ માટે કાર્યકારી અને નાણાકીય સ્વાયત્તા હાંસલ કરવા માટે એ જરૂરી છે કે ચૂંટાયેલા પ્રતિનિધિઓ અને પંચાયતી રાજના મુદ્દે સક્રિય સ્વૈચ્છિક સંસ્થાઓ નાણાકીય હસ્તાંતરણના આ અવરોધો અને વિલંબને સમજે અને તેની સામે લડત આપે. ■

(કોષ્ટક)					
મહેસૂલ	૧૯૯૮-૯૯	૧૯૯૯-૦૦	૨૦૦૦-૦૧	૨૦૦૧-૦૨	૨૦૦૨-૦૩
કર આવક	૬૮.૩૫	૬૯.૩૦	૬૬.૫૫	૬૩.૧૮	૬૧.૧૮
કર સિવાયની આવક	૮.૯૯	૧૦.૭૧	૯.૩૭	૮.૫૩	૮.૬૮
મહેસૂલ	૭૭.૩૪	૮૦.૦૧	૭૫.૯૨	૭૧.૭૨	૬૯.૮૬
ફાળવણી	૧૩૫.૩૫	૧૫૧.૦૨	૭૫.૬૦	૬૫.૬૮	૮૪.૯૬
અનુદાન સહાય	૨૭૫૭.૭૨	૨૯૮૮.૯૮	૩૯૧૬.૫૮	૨૭૪૩.૧૮	૨૬૮૧.૨૧
અન્ય	૨૨૭.૮૫	૨૮૩.૨૭	૭૮૮.૮૫	૫૨૨.૩૧	૪૬૬.૩૪
કુલ અન્ય મહેસૂલ	૩૧૨૦.૯૧	૩૪૨૩.૨૬	૪૭૦૫.૦૨	૩૩૩૧.૧૭	૩૨૩૨.૫૧
કુલ મહેસૂલ	૩૧૯૮.૨૫	૩૫૦૩.૨૭	૪૮૫૬.૯૪	૩૪૦૨.૮૮	૩૩૦૨.૩૭
ખર્ચ					
મહેસૂલ ખર્ચ	૨૮૫૩.૯૨	૩૧૨૬.૯૩	૩૯૪૮.૩૨	૩૪૪૬.૧૧	૨૫૨૯.૫૮
મૂડી ખર્ચ	૬૯.૦૪	૭૯.૨૫	૧૫૭.૪૫	૮૧.૪૭	૩૪.૭૭
કુલ ખર્ચ	૨૯૨૨.૯૬	૩૨૦૬.૧૮	૪૧૦૫.૭૭	૩૫૨૭.૫૮	૨૫૬૪.૩૪

હું શક્તિ હું

સતત વાંચતાં અને વિચારતાં રહેતાં

કાર્યશીલ સરપંચ ઈલાબહેન - ખોડીદાસ વેગડા

અમદાવાદ જિલ્લાના દસકોઈ તાલુકાનું ઓડ ગામ અમદાવાદ-પીરાણા રોડ ઉપર અમદાવાદથી આશરે ૧૮ કિ.મી. દૂર આવેલું છે. ગામની વસ્તી આશરે ૨૨૦૦ જેટલી છે. ગામમાં ભરવાડ, વાલ્મિકી અને થોડાંક આદિવાસી કુટુંબો હળીમળીને રહે છે. ગામમાં અનેકવિધ નાની-મોટી સુવિધાઓ છે. આંગણવાડી, બાલમંદિર ધોરણ ૧થી ૭ સુધીની પ્રા.શાળા, પેટા પ્રાથમિક આરોગ્ય કેન્દ્ર, પશુ દવાખાનું, પીવાનાં પાણી માટે બોર, પાકા રસ્તા (RCC) તેમ જ સેવા સહકારી મંડળી, કૉમ્યુનિટી હોલ અને મુખ્ય રસ્તાથી ગામમાં જવાનો પાકો રસ્તો (ડામર રોડ) વગેરે નાની મોટી સગવડ ધરાવતા ઓડ ગામમાં હાલ શ્રી ઈલાબહેન મનુભાઈ રાઠોડ (દલિત મહિલા) સરપંચ તરીકે બિરાજમાન છે. ગુજરાત પંચાયત ધારા-૧૯૯૩ના ૭૩મા બંધારણીય સુધારાની આ દેન છે. સુધારામાં મહિલાઓ માટે ૩૩% અનામત તથા દલિત અનામતના લાભનું આ પરિણામ છે. જો આવી જોગવાઈ થઈ ન હોત તો ઈલાબહેન કે તેમના જેવી બીજી કોઈ દલિત બહેન ક્યારેય આવા મોભાવાળા હોદ્દા ઉપર બિરાજમાન ન હોત.

૪૦ વર્ષનાં ઈલાબહેન રાઠોડ દશમા ધોરણ સુધી ભણ્યાં છે. તેઓએ પ્રથમ વાર જ સરપંચ તરીકેની ચૂંટણીમાં ઉમેદવારી કરી અને સરપંચ તરીકે ચૂંટાઈ આવ્યાં. ચૂંટણી સમયે તેમની સામે તેમનાં જ ફળિયાના એક બહેન ઉભાં હતાં, પરંતુ વધુ મતે ઈલાબહેન સરપંચ તરીકે ચૂંટાયેલાં જાહેર થયાં. તેમના પરિવારના કોઈ પણ સભ્ય ક્યારેય પંચાયતની ચૂંટણીમાં ઉભા રહ્યા નથી. પોતે સરપંચની ઉમેદવારી નોંધાવી તે વિશે તેઓ કહે છે કે, “દલિત મહિલા અનામતને લીધે મારા ફળિયાના તેમ જ ગામ લોકોના કહેવાથી ઉમેદવારી કરી. લાંબી કોઈ સૂઝ હતી નહીં, માત્ર લોકોનો સહકાર હતો. કોઈ વચન કે પ્રલોભનો આપ્યાં નહોતાં. સરપંચ બન્યાનો આનંદ અને મનમાં વસવસો પણ હતો. વસવસો એ બાબતે કે સરપંચ બન્યા પછી શું કરવાનું? પંચાયતનો વહીવટ કેમ કરવો? શરૂઆતમાં કંઈ જ સૂઝતું નહીં. મારા પતિએ પણ ક્યારેય પંચાયતમાં વહીવટ કર્યો નથી. તેથી મુંઝવણ ખૂબ થતી. પંચાયતમાં કેમ બોલવું, શું બોલવું વગેરે પ્રશ્નો મુંઝવતાં.

એક વખત ‘ઉન્નતિ-વિકાસ શિક્ષણ સંગઠન’ તરફથી પીરાણા ખાતે પંચાયતમાં ચૂંટાયેલા સરપંચ/સભ્યોનો એક તાલીમ

કાર્યક્રમ રાખવામાં આવ્યો હતો તેમાં હું જોડાઈ. આ તાલીમમાં ગ્રામ પંચાયતનો વહીવટ કેમ કરવો અને પંચાયતની મીટિંગ કેવી રીતે ભરવી તે અંગેની માહિતી આપવામાં આવી. તદ્દુપરાંત સરપંચ અને સભ્યોની સત્તાઓ, જવાબદારી અને ફરજો વિશે પણ માર્ગદર્શન આપવામાં આવ્યું. ‘ઉન્નતિ’ દ્વારા અમદાવાદ જિલ્લા પંચાયત સંચાલિત પંચાયત સંદર્ભ કેન્દ્ર મારફત મીટિંગોનું આયોજન કરવામાં આવે છે, તેમાં હાજર રહી જરૂરી માહિતી અને માર્ગદર્શન મેળવું છું, સાથે સાથે અનેકવિધ સાહિત્ય પણ મળતું રહે છે. આ સાહિત્યનો રસપૂર્વક અભ્યાસ કરી ગ્રામ પંચાયતનો વહીવટ કેવી રીતે કરવો તેની જાણકારી પણ મેં મેળવી. ‘ઉન્નતિ’ સંસ્થા દ્વારા દર બે મહિને પ્રકાશિત થતાં ‘પંચાયત જગત’ અને ગાંધીનગરથી પ્રસિદ્ધ થતાં ‘પંચાયતી રાજ’ સામયિક જેવા સાહિત્ય દ્વારા પણ ખૂટતી કડી મળી રહે છે.. આ ઉપરાંત, ખાસ કરીને સંસ્થાના કાર્યકર્તાનો પૂરતો સાથ સહકાર મળતો રહ્યો છે. કાર્યકર્તાઓએ મને સતત રૂબરૂ માર્ગદર્શન પૂરું પાડ્યું છે. તેના ફળ સ્વરૂપે આજે હું સ્વતંત્ર વહીવટ કરી શકું છું.

આટલી મથામણને અંતે જેમજેમ અનુભવ થતો ગયો તેમ તેમ તેઓ પંચાયત સભ્યોને સાથે રાખી ગામના પ્રશ્નો ઉકેલતા ગયા. ત્રણ વર્ષના સમયગાળામાં નાનાં-મોટાં અનેક કામો હાથ ધરવામાં આવ્યાં છે.

૧. દરબારવાસ RCC રોડ	૩.૧ લાખ	૧૧મા નાણાંપંચ
૨. દલિત વાસ RCC રોડ	૩.૧ લાખ	ધારાસભ્ય તથા સંસદસભ્યની ગ્રાન્ટ
૩. દલિત વાસ RCC રોડ	૩.૫૦ હજાર	૧૧મા નાણાંપંચ
૪. ઠાકોર વાસ RCC રોડ	૩.૫૦ હજાર	SGRY યોજના
૫. દરબાર વાસ RCC રોડ	૩.૫૦ હજાર	૧૧મા નાણાંપંચ
૬. પટેલ વાસ RCC રોડ	૩.૭૦ હજાર	સ્વભંડોળ
૭. પટેલ વાસ RCC રોડ	૩.૫૦ હજાર	ધારાસભ્યની ગ્રાન્ટ
૮. ઈન્દિરા આવાસમાં પીવાનાં પાણી માટે બોર, ટાંકી, પંપ રૂમ	૩.૬ લાખ	સિંચાઈ ગ્રાન્ટ
પાઈપ લાઈન તથા વીજળીકરણ	૩.૫૦ હજાર	૧૧મા નાણાં પંચ
૯. ભરવાડ વાસમાં પાઈપલાઈન	૩.૫૦ હજાર	૧૧મા નાણાં પંચ
૧૦. ઈન્દિરા આવાસ RCC રોડ	૩.૫૦ હજાર	સમાજ કલ્યાણ અંગભૂત યોજના

૧૧. પ્રજાપતિ તથા દલિતવાસ વરસાદી પાણીના નિકાલ માટે પાઈપ લાઈન	૩.૬૦ હજાર ૩.૧ લાખ	SGRY યોજના ૧૧મા નાણાપંચ
૧૨. ભોઈ વાસ RCC રોડ	૩.૮૦ હજાર ૩.૫૦ હજાર	સ્વભંડોળ ધારા સભ્યની ગ્રાન્ટ
૧૩. બાલ મંદિર સામે RCC રોડ	૩.૫૦ હજાર	૧૧મા નાણાપંચ
૧૪. બાલમંદિરથી ઠાકોરવાસ ચોક RCC રોડ	૩.૫૦ હજાર	તાલુકા પંચાયત
૧૫. ગામમાંથી સરદાર આવાસ યોજના- પીવાનાં પાણી માટે PVC પાઈપ લાઈન	૩.૧ લાખ	જિલ્લા આયોજન
૧૬. ગામથી ભરવાડ વાસની પાઈપલાઈન	૩.૮૦ હજાર	જિલ્લા આયોજન
૧૭. ઠાકોરવાસ RCC રોડ	૩.૪૦ હજાર	સંસદ સભ્યની ગ્રાન્ટ
૧૮. દલિત વાસ સોસાયટી ચોક RCC રોડ	૩.૧.૮૦ લાખ	સંસદ સભ્યની ગ્રાન્ટ

આ ઉપરાંત ૧૬ જેટલાં ઇન્દિરા આવાસ અને ૮ જેટલા સરદાર આવાસ યોજનાનાં મકાન બનાવ્યાં છે. આ બંને આવાસોમાં વીજળીની સુવિધા પણ ઉપલબ્ધ કરાવી છે. પ્રજાપતિવાસ અને વણકરવાસમાં વરસાદી પાણીના નિકાલ માટે અધૂરી પાઈપલાઈન છે તે હવે સ્વભંડોળમાંથી પૂરી કરવામાં આવશે એમ તેમણે જણાવ્યું. ગામમાંથી નાનાં- મોટાં દબાણો દૂર કરવામાં આવ્યાં છે. સરપંચ બન્યા પછી તેઓ અવારનવાર

શાળામાં જાય છે. શાળામાં સરકાર તરફથી ચાલતી મધ્યાહન ભોજન યોજના બરાબર ચાલતી નહોતી. બાળકોને ઓછું ભોજન મળતું, કાંકરાવાળું તેમ જ એક જ પ્રકારનું ભોજન મળતું. તેમની વારંવારની મુલાકાતને પરિણામે બાળકોને પૂરતું અને કાંકરા વગરનું પ્રમાણસરનું ભોજન મળતું થયું.

ઈલાબહેન એક ગરીબ દલિત પરિવારમાંથી સરપંચ બન્યાં છે. ખેતીકામની સાથેસાથે પશુપાલનની જવાબદારી નિભાવતાં નિભાવતા ગ્રામ પંચાયતનો વહીવટ કરે છે. આ કામમાં તેમના પતિ શ્રી મનુભાઈ રાઠોડનો વિના રોકટોક પૂરતો સહયોગ મળી રહે છે.

બાકી રહેલા કાર્યકાળમાં ક્યાં-ક્યાં કામો કરવાં ઈચ્છો છો તેવા પ્રશ્નના પ્રત્યુત્તરમાં ઈલાબહેન કહે છે કે, (૧) અધૂરી પડેલી વરસાદી પાણીના નિકાલ માટે પાઈપલાઈન (૨) પીવાનાં પાણી માટે એક મોટી ઓવરહેડ ટાંકી (૩) બાકી રહેલા રસ્તાઓ પાકા બનાવવા જેવા કામો કરવાં છે.

પંચાયતનો વહીવટ કરવામાં પંચાયત બોર્ડીનો પૂરતો સહયોગ મળી રહે છે. જરૂર પડે ત્યાં ડેપ્યુટી સરપંચ શ્રી દેવેન્દ્રભાઈ પંડ્યા પણ તેમની સાથે રહે છે. જ્યાં જ્યાં માહિતી અને માર્ગદર્શનની જરૂર પડે ત્યાં સંસ્થાના કાર્યકરો પૂરેપૂરો સહયોગ આપે છે. આ વખતે પંચાયત બોર્ડી તથા સરપંચ, ડે. સરપંચ અને તલાટી દ્વારા કરવેરા વસુલાતની કામગીરી અગાઉ કરતાં સારી થઈ છે. જો સરપંચ, ડેપ્યુટી સરપંચ તથા પંચાયત સભ્યો સક્રિય થાય તો ચોક્કસ કામગીરી સારી થાય જ. ■

તમારું પંચાયત જ્ઞાન ચકાસો

❑ આ અંકનો પ્રશ્ન : ગ્રામફંડના એકાઉન્ટમાંથી પૈસા ઉપાડવા માટે કોની સહીની જરૂર પડે છે ?

૧૫ દિવસમાં આપના જવાબો લખી મોકલો અને એક ભેટ મેળવો.

ગયા અંકનો જવાબ : હા, ગ્રામ સભાના કોઈ પણ સભ્ય, એટલે કે ૧૮ વર્ષથી ઉપરના ગામના નાગરિક નિયત ફી ભરીને ગ્રામ પંચાયતમાં થયેલા ઠરાવોની નકલ મેળવી શકે છે.

અભિનંદન

ગયા અંકની કસોટીનો સાચો જવાબ આપનાર વાચકનું નામ નીચે મુજબ છે:

ક્રમ	નામ	ગામ	તાલુકો	જિલ્લો
૧.	ગાંડાભાઈ વાલાભાઈ ખાંડવી	કૌકા	ધોળકા	અમદાવાદ

વિકાસની કેડી કંડારતું પેટલાદ તાલુકાનું નાનકડું આશી ગામ

પેટલાદ તાલુકામાં આવેલાં નાનકડા આશી ગામમાં સાડા ત્રણ વર્ષ દરમિયાન અંદાજિત રૂ.૯૧ લાખના વિકાસના જંગી કામો કરાયાં છે. નાનકડા એવા આ ગામનાં સરપંચ મુસ્લિમ અને ઉપસરપંચ પટેલ એટલે કે હિંદુ છે. હિન્દુ મુસ્લિમ હોદ્દેદારોની આ જોડીએ ગામના લોકોને ઉપયોગી સુવિધાઓ વધે તે માટે સરકારની ૧૯ યોજનાઓને અમલી બનાવી છે.

આશી ગામમાં ૩૮૮૯ની વસતિ છે, જ્યાં મુખ્યત્વે પટેલ તથા ક્ષત્રિયો વસવાટ કરે છે. જાન્યુઆરી-૨૦૦૨માં થયેલી પંચાયતની ચૂંટણીમાં સરપંચ તરીકે સફીરભાઈ વહોરા ચૂંટાઈ આવ્યા હતા. ડે. સરપંચ તરીકે દિલીપભાઈ સી. પટેલ ચૂંટાયા હતા. આ બંનેએ સાથે મળીને સાડા ત્રણ વર્ષમાં ૩.૯૧,૮૭,૮૯૮ જેટલી જંગી

રકમ રાજ્ય સરકારની યોજનાઓ તથા વિવિધ ગ્રાન્ટોમાંથી મેળવી ગામને વિકાસની કેડી પર લાવી મૂક્યું છે. સરપંચ સફીરભાઈ જણાવે છે કે, સાડા ત્રણ વર્ષ દરમિયાન ગામમાં નવીન વારિગૃહ, પાઈપલાઈન, પંચાયતના મકાનનું રિપેરિંગ, સ્ટોન પેવિંગ, આરસીસી રસ્તાઓ, ૬૪ જેટલાં જાહેર શૌચાલયો, નવીન બસ સ્ટેન્ડ, કૉમ્યુનિટી હોલ, ગટર લાઈનનું કામકાજ ધોબીઘાટ, હેન્ડપંપનાં કામો, હાઈસ્કૂલની કમ્પાઉન્ડ વોલ તેમ જ આંગણવાડી સહિતનાં કામો થયાં છે. ઉપરાંત, સરદાર આવાસ

યોજના હેઠળ ૩૨, ઈન્દિરાઆવાસ યોજના હેઠળ-૧૬, શ્રમયોગી મકાન-૫, પંડિત દિનદયાલ આવાસ યોજના હેઠળ-૨ મકાનો બનાવાયાં છે. મકાન સુધારણા હેઠળ-૭ મકાનોની સુધારણાનાં રચનાત્મક કાર્યો થયાં છે. આ કાર્યોમાં સરકારનો તો ખરો જ, પરંતુ ગામજનોનો પણ હંમેશાં સહયોગ મળ્યો છે. ગામના

આશી ગામની જ્ઞાતિવાર વસતિ

પેટલાદ તાલુકાના આશી ગામની કુલ વસ્તી ૩૮૮૯ની છે. તેમાં મુખ્યત્વે ક્ષત્રિયો ૧૭૧૦ છે, જ્યારે પટેલ ૧૨૩૦ની વસ્તી ધરાવે છે. આ સિવાય ૫૩૦ જેટલા હિન્દુ વણકર અને હરિજનની વસ્તી છે. અહીં ૧૦૦ જેટલા રાવળ વસવાટ કરે છે. જ્યારે અભણ જાતિના લોકો ૨૫ જેટલા રહે છે. આશી ગામમાં મુસ્લિમોની વસ્તી ફક્ત ૭૦ની છે. અનુ. જનજાતિ તથા ઈતર કોમના લગભગ ૨૨૪ જેટલા લોકો વસવાટ કરે છે.

વિકાસ માટે દાતાઓએ રૂ.સાડા છ લાખનો ફાળો આપ્યો છે. આ વિકાસયાત્રા અંગે ડે. સરપંચ દિલીપભાઈ પટેલે જણાવ્યું હતું કે કામગીરીમાં ક્યારેય કોઈ મતભેદ થયો નથી. ગામના તમામ વિકાસનાં કામો સૌએ ખભેખભા મિલાવી કર્યાં છે. આગામી દોઢ વર્ષમાં પણ હજી ઘણાં બધાં કામો કરવાનાં બાકી છે.

પાંચ વર્ષના શાસનકાળમાં વિકાસનાં તમામ કાર્યો પૂરા કરવાનો સંકલ્પ જાહેર કરતાં તેમણે જણાવ્યું કે અત્યાર સુધી થયેલાં કાર્યોમાં પંચાયતના તમામ સભ્યોનો સિંહફાળો છે.

આ ગામની સેવા સહકારી મંડળીની કામગીરી માટે રાજ્ય સરકાર તરફથી શિલ્ડ તથા એવોર્ડ પ્રાપ્ત થયેલો છે. ગોધરાકાંડ પછી જ આ ગામમાં કોઈ પણ પક્ષમાં ન માનતા હિંદુ-મુસ્લિમ સરપંચ-ડે.સરપંચ ચૂંટાઈ આવ્યા હતા. અહીં ક્યારેય કોઈ વૈમનસ્ય સર્જાયું નથી.

- વિનાયક આણંદજીવાલા

નકશા અને અંદાજો ગુજરાતી ભાષામાં મળવા જોઈએ

રાજ્યમાં મહિલા, બક્ષીપંચ, અનુસૂચિત જાતિ અને જનજાતિના મળીને ૫૦૮કાથી વધુ સરપંચો ગુજરાતી ભાષાનું પણ મર્યાદિત જ્ઞાન ધરાવે છે. ઉપરાંત, રાજ્યના મોટાભાગના સરપંચો અંગ્રેજી ભાષા જાણતા નથી. તેથી અંગ્રેજી ભાષાના તાંત્રિક પરિભાષામાં અંદાજો સમજી શકતા નથી.

રામલાલ પરીખ સમિતિની ભલામણો રાજ્ય સરકારે સ્વીકારી છે તે મુજબ સરકારે રાજભાષામાં વહીવટ કરવાનો છે. તેથી સરપંચોની માગણી મુજબ ગ્રામ વિકાસનાં કામોના નકશા અને અંદાજો તેમ જ એગ્રિમેન્ટ (કરારો) ગુજરાતી ભાષામાં થવા જોઈએ એવી માગણી 'ગુજરાત સરપંચ મહાસભા' એ સરકાર સમક્ષ કરી છે.

તેલકૂવાની રૉયલ્ટી જે-તે પંચાયતોને આપો

ગૌણ વનપેદાશ તેમ જ ગૌણ ખનીજ, રેતી, કંકરની રૉયલ્ટીની આવકમાંથી જે-તે ગ્રામ પંચાયતને હિસ્સો ફાળવવામાં આવે છે. તે રીતે જે ગામોમાં ઓએનજીસીના કૂવા આવેલા છે તેની પેદાશોમાંથી કેન્દ્ર સરકાર તરફથી રાજ્ય સરકારને જે રૉયલ્ટી મળે છે તેમાંથી સંબંધકર્તા ગ્રામ પંચાયત (જે ગામોમાં તેલકૂવા આવેલા છે તે) ને હિસ્સો ફાળવવાની 'ગુજરાત સરપંચ મહાસભા'ના મહામંત્રી ઘનશ્યાભાઈ બારોટે મુખ્યમંત્રી; નાણાં વિભાગના અગ્ર સચિવ તથા પંચાયત, ગ્રામગૃહ નિર્માણ અને ગ્રામ વિકાસ વિભાગના અગ્રસચિવને પત્ર દ્વારા વિનંતી કરી છે.

ગ્રામ ફંડ વિશે જાણવા જેવું

- સ્વપ્ની શાહ

ગુજરાત પંચાયત ધારા ૧૯૯૩ની કલમ-૧૧૧ અને ૧૧૨ની જોગવાઈ મુજબ ગ્રામ પંચાયતની નીચે મુજબની દરેક આવક 'ગ્રામ ફંડ' માં જમા થાય છે :

- ગ્રામ પંચાયત દ્વારા નાખેલા કરની આવક, ઉપરાંત રાજ્ય સરકાર અથવા તાલુકા અને જિલ્લા પંચાયત દ્વારા નાખેલા કરમાં ભાગ અપાતો હોય તેની રકમ.
- કોર્ટ પંચાયતને વળતર અપાવ્યું હોય તે વળતરની રકમ.
- લોન લીધી હોય તે નાણાં.
- ભેટ રૂપે આવેલાં નાણાં.
- પંચાયતની કોઈ પણ મિલકતની ઊપજ. દા.ત. નદીની રેતી વેચવાથી થતી આવક, ભાડાની આવક.
- ધૂળ, છાણ વગેરેનાં વેચાણની આવક.
- વસુલ કરેલી દંડની રકમ.
- પંચાયત દ્વારા નાખેલી ફીની રકમો. જેમ કે, ખર્ચ બાદ કર્યા પછી બાકી રહેલી ઢોર ડબા ફીની રકમ.
- પંચાયતે જમીન ખરીદ કરવા માટે કે બીજા કામ માટે ફાળો ઉઘરાવ્યો હોય તો તે રકમ પણ 'ગ્રામ ફંડ'નો ભાગ બને છે.

બધી જ આવક સર્વપ્રથમ 'ગ્રામ ફંડ' માં જમા કરાવ્યા બાદ જ ખર્ચ માટે લેવામાં આવે છે. જે ખાસ હેતુ માટે મળેલી રકમો તે જ હેતુ માટે વાપરવામાં આવે છે. જો પંચાયતે કોઈ લોન લીધેલી હોય તો તેના હપતા અને વ્યાજની ચૂકવણી 'ગ્રામ ફંડ' પર પ્રથમ બોજો ગણાય છે. બાકી વધેલાં નાણાં, જો ચાલુ ખર્ચ માટે ન જોઈતા હોય તો પંચાયતમાં ઠરાવ કરીને તેનું યોગ્ય રોકાણ કરી શકાય છે.

રકમ અધિકૃત બેંકમાં જમા કરાવવામાં આવે છે. ચાલુ ખર્ચ માટે ઠરાવ કરીને ગ્રામ પંચાયતના મંત્રી પાસે અમુક કાયમી પેશગી તરીકે રાખી શકાય છે.

લોકલ ફંડ ઓડિટ એક્ટ-નિયમો અને ગ્રામ પંચાયતના નાણાકીય હિસાબી નિયમો મુજબ ગ્રામ પંચાયતને મળેલી તમામ રકમ ગ્રામ ફંડમાં અને એક જ રોજમેળમાં જમા લેવાની હોય છે. હિસાબી સગવડ માટે વર્ગીકરણ રજિસ્ટરમાં જુદા-જુદા હેતુનાં ખાતાં જુદાં-જુદાં રાખી શકાય. 'ગુજરાત ગ્રામ પંચાયતો, નાણાકીય હિસાબ અને અંદાજપત્ર બાબતના નિયમો' પ્રમાણે

પંચાયતની આવક-જાવકનો હિસાબ નિયત નમૂનામાં મંત્રી દ્વારા નિયમિત નિભાવવામાં આવે છે. દરેક વર્ષના એપ્રિલની પહેલી તારીખે તેનું સરવૈયું કાઢવામાં આવે છે. પંચાયતના વડા તરીકે સરપંચે હિસાબોની દેખરેખ રાખવી જોઈએ.

કલમ-૧૧૬માં આપેલા નિયમો પ્રમાણે નમૂના નં.૩માં રાખેલું વાર્ષિક હિસાબોનું વિવરણપત્રક મંત્રીશ્રી પંચાયત સમક્ષ તેમની મંજૂરી માટે મુકે છે. અને પહેલી જૂન પહેલાં તાલુકા પંચાયતને મોકલે છે. ત્યાંથી આ પત્રક જિલ્લા પંચાયતને મોકલવામાં આવે છે. કલમ-૫૫(૪)માં જણાવ્યા પ્રમાણે પંચાયતની વરણી થયા પછીની બીજી બેઠકમાં નાણાંની લેવડદેવડ અંગે (ચેક લખવા વગેરે) સરપંચ અને બે સભ્યોને નામજોગ અધિકૃત કરતો ઠરાવ કરવામાં આવે છે. સરપંચ અને અધિકૃત બે સભ્યો પૈકી કોઈ પણ એક સભ્યની સંયુક્ત સહીથી જ નાણાં ઉપાડ થઈ શકે છે. આ ઠરાવની નકલ જે બેંકમાં ખાતું હોય તેના બેંક મેનેજરને સહીના નમૂના સાથે આપવી જોઈએ અને તેમાં ફેરફાર થાય ત્યારે પણ તેની જાણ તેમને તે રીતે જ કરવી જરૂરી છે.

ગ્રામ ફંડની જાળવણી માટે 'ગુજરાત ગ્રામ પંચાયત (ગ્રામ ફંડની કસ્ટડી અને રોકાણ) નિયમો, ૨૦૦૦' કરવામાં આવ્યા છે. ગ્રામ પંચાયત ઠરાવ કરીને રૂ.૧૦૦૦ની મર્યાદામાં જરૂરી જણાય તેટલી રકમ પંચાયત મંત્રી પાસે કાયમી 'પેશગી' તરીકે રાખવા મંજૂરી આપી શકે છે. દરેક મહિનાના અંતે સરપંચ અથવા તેમની ગેરહાજરીમાં ઉપસરપંચે આ પેશગીનો હિસાબ તપાસવો જોઈએ અને સિલક મેળવવી જોઈએ. થયેલો ખર્ચ અને સિલક બરાબર છે તેવું પ્રમાણપત્ર તારીખ અને સહી સાથે રોજમેળમાં દર મહિને ઓછામાં ઓછું એક વાર લખવું જરૂરી છે. મંત્રીશ્રીએ પણ આવા પ્રમાણપત્ર મહિનાના અંતે લખાઈ લેવાની કાળજી રાખવાની છે.

કાયમી પેશગી સિવાયની રૂ.૫૦૦ કરતાં વધુ રકમ જો હાથ ઉપર વધતી હોય તો તરત જ બેંકમાં જમા કરવાની છે. જો કોઈ પણ કિસ્સામાં તે જ દિવસે આ શક્ય ના બને તો સરપંચ અથવા ઉપસરપંચ પાસે એક ચાવી રાખીને અને બીજી ચાવી પોતાની પાસે રાખીને મંત્રીશ્રીએ ડબલ તાળાં હેઠળ રકમ રાખવી જોઈએ. તે પછીના કામકાજના દિવસે રકમ બેંકમાં જમા કરાવવી. તે જ દિવસે રકમ બેંકમાં જમા ન કરાવવાનાં કારણો પણ નોંધવા જરૂરી છે.

મંત્રીશ્રી અને મોટી પંચાયત હોય તો કોઈ બીજા કર્મચારી જેમને રોકડ, ફંડ, સ્ટોર્સ અથવા કિંમતી ચીજોની કસ્ટડી સોંપવામાં આવી હોય તો તેમને પૂરી પાડવાની જામીનગીરીની રકમ પંચાયત ઠરાવ દ્વારા નક્કી કરે છે. મંત્રીના કિસ્સામાં આ રકમ રૂ.૫૦૦૦ની હોય છે. કર્મચારી પોતાની મરજી પ્રમાણે તે રકમ એકસામટી આપી શકે છે અથવા પગારમાંથી માસિક કપાત કરાવી શકે છે. જામીનખત પણ આપી શકાય છે, પરંતુ જામીનગીરીની રકમ રૂ.૧૦૦૦ કરતાં વધુ હોય તો બે જામીનોની જરૂર પડે છે.

મંત્રીના કિસ્સામાં સરપંચ (તેમની ગેરહાજરીમાં ઉપસરપંચ) તથા અન્ય કર્મચારીના કિસ્સામાં મંત્રીશ્રીએ જામીનગીરી પૂરી

પાડવાની પદ્ધતિની સંતોષકારક રીતે ખાતરી કરવી જોઈએ. એક જ વ્યક્તિએ અસમાન રીતે મોટી સંખ્યાના કર્મચારીઓ વતી જામીનગીરી સ્વીકારી નથી ને, એની કાળજી રાખવી જરૂરી છે. દરેક નાણાકીય વર્ષની શરૂઆત વખતે મંત્રીશ્રીએ દરેક કર્મચારીએ પૂરી પાડેલી જામીનગીરીઓનું રજિસ્ટર રાખવું અને જામીનગીરીની ખરાઈ કરવી. જામીનો સદ્ધર અને હયાત છે એવું દરેક નોંધ સામે પ્રમાણ નોંધવું જોઈશે. મંત્રી દ્વારા પૂરી પાડેલી જામીનગીરીના સંદર્ભમાં આ કાર્ય તાલુકા વિકાસ અધિકારી કરે છે. ગ્રામ ફંડની જાળવણીની જવાબદારી દરેક સરપંચ અને મંત્રીની બને છે. ■

સ્વનિર્ભર બની અંધારા ઉલેચતું અંધારી ગામ

- હિમાંશુ ઉપાધ્યાય

અમદાવાદ જિલ્લાનું ૧૦૦ ટકા આદિવાસી વસતી ધરાવતું નાનકડું ગામ અંધારી સાચા અર્થમાં અજવાળા તરફ ડગ માંડી રહ્યું છે. જિલ્લાના ધોળકા તાલુકાના સદાસંગમ તીર્થ વૌઠાથી માત્ર સાત કિ.મી. દૂર આવેલું આ ગામ આંતરિયાળ છે. અંધારી ૫૦૦ની વસતિ ધરાવતા આ ગામમાં ૮૦ પરિવારો વસે છે, તે પૈકી ૮૫ પરિવારો ગરીબી રેખા હેઠળ જીવે છે.

આવા આ ગામનો મુખ્ય વ્યવસાય ખેતી કામમાં મજૂરી કરવાનો છે. બે-ચાર પરિવારો પાસે પોતાની જમીન છે, પરંતુ પરિવારનું ગુજરાન મજૂરી પર જ નિર્ભર છે. અમદાવાદ જિલ્લા ગ્રામ વિકાસ એજન્સીએ અંધારી ગામ દત્તક લીધું. શ્રમિકોને રોજગારી મળે, ગ્રામ પંચાયતને આવક થાય અને વિકાસની એક ધારા ચાલુ થાય તેવા બહુહેતુક અભિગમ સાથે વિકાસની દિશામાં કાર્યારંભ કરાયો.

ગ્રામ વિકાસ એજન્સીના નિયામકશ્રી આર.જે. પટેલે ગૌચર જમીનમાં પથરાયેલા ગાંડા બાવળને દૂર કરવાનું સૂચન કર્યું. સૌ પ્રથમ બે હેક્ટર જમીન પસંદ કરીને ગાંડા બાવળને દૂર કરવાનું કામ ગામના જ શ્રમિકો દ્વારા હાથ ધરાયું. આ શ્રમિકોને તેની મજૂરી પેટે સંપૂર્ણ ગ્રામ રોજગાર યોજના અંતર્ગત રૂ.૫,૫૮૬ ચૂકવાયા. આમ, ગાંડો બાવળ પણ દૂર થયો અને શ્રમિકોને રોજગારી પણ મળી. આ બે હેક્ટર જમીનને સ્વચ્છ અને સારી રીતે તૈયાર કર્યા પછી તેમાં આંબા, આંબળા, લીંબુ જેવા ફળાઉ રોપાઓનું વાવેતર કરવામાં આવ્યું. તેની સાર-સંભાળની જવાબદારી પણ શ્રમિકોને જ અપાઈ. ફળાઉ રોપાઓની વચ્ચે ભીંડા, ગવાર, દૂધી જેવી શાકભાજીનું વાવેતર પણ કરાયું. આ રોપાઓને શ્રમિક ગ્રામજનોએ જીવની જેમ ઉછેર્યા. ગામના સરપંચ શ્રી

ઉદેસિંહ વસાવા આ શ્રમયજ્ઞને આવકારતાં કહે છે કે ગાંડા બાવળને દૂર કરવાથી શ્રમિકોને રોજગારી તો મળી જ છે, પરંતુ ગ્રામ પંચાયતને પણ શાકભાજીના વેચાણમાંથી પ્રાથમિક તબક્કે આઠથી દસ હજાર રૂપિયાની આવક થઈ છે, સાથે સાથે ગ્રામજનોને સામૂહિક શ્રમદાનનું મહત્ત્વ સમજાયું છે. તેમનામાં હજી વધુ શ્રમ કરવાની ઘગશ વધી છે. ગામનાં ઉપસરપંચશ્રી લીલાબહેન વસાવાને ટીડીઓ સાહેબે આમાં સક્રિય ભૂમિકા ભજવવાની અપીલ કરી હતી. લીલાબહેને ખૂબ સારી ભૂમિકા ભજવી હતી.

ગોચરની વધારાની ૨.૫ હેક્ટર જમીનમાંથી ગાંડા બાવળ ગ્રામજનોએ દૂર કર્યા છે. તેમાં ખારેક, સરગવો, જમરૂખ, દાડમડી જેવા રોપાઓનું વાવેતર કરવા ગ્રામજનો તત્પર બન્યા છે. ચોમાસા પછી મેથી, કાકડી, રીંગણ અને મરચા વાવવાનું પણ ગ્રામજનોએ સ્વયં આયોજન કર્યું છે.

ગામમાંથી અને સીમમાંથી ગાંડા બાવળ દૂર થવાથી ગંદકી અને મચ્છરો દૂર થયા છે, સાથે સાથે ગ્રામ પંચાયતની આવક વધી છે, તેવો સંતોષ પણ ગ્રામજનો વ્યક્ત કરે છે.

અંતરિયાળ લોકોનું સ્વાસ્થ્ય જળવાય અને શ્રમદાનમાં શ્રમિકોને શારીરિક સ્વાસ્થ્ય અવરોધક ન બને તે માટે સર્વ નિદાન કેમ્પ યોજાયું છે. ગામમાં જ ગોકુળ ગ્રામ યોજના અંતર્ગત કૉમ્યુનિટી હૉલનું નિર્માણ કરવામાં આવ્યું છે. આ હૉલની આગળના મેદાનમાં એક નાનો બગીચો બનાવવાનું પણ આયોજન છે. યોજના અંતર્ગત ગામમાં એક સ્વસહાય જૂથની રચના કરવામાં આવી છે. આ જૂથના સભ્યોને યોજનાની મૂળભૂત જાણકારી અને નિયમિત બચત અને આંતરિક ધિરાણનું માર્ગદર્શન અપાયું છે. તેથી જૂથના સભ્યો સ્વબળે એક ભંડોળ ઊભું કરી શકશે. (વિશ્વ વાત્સલ્યમાંથી)

કેવી રીતે શક્ય બની બોરૂ ગામની પ્રથમ ગ્રામ સભા ?

-સોનલ ઠક્કર

એપ્રિલ-૨૦૦૫માં જ્યારે ગુજરાતનાં ગામોમાં નવમા તબક્કાની ગ્રામ સભાઓ યોજાઈ રહી હતી, ત્યારે બોરૂ ગામ (તા. કાલોલ, જિ. પંચમહાલ)ના લોકો તેમના ગામની પ્રથમ ગ્રામ સભા યોજી રહ્યા હતા. તા.૨૬-૪-'૦૫ના બપોરે ત્રણ વાગ્યે ગામના બહેનો, ભાઈઓ અને બાળકો થઈ આશરે ૧૫૦ જેટલા ગ્રામજનો ગ્રામ સભામાં આવ્યા હતા. આજ સુધી તેમણે 'ગ્રામ સભા' શબ્દ સાંભળ્યો નહોતો, પરંતુ તેમને એટલી માહિતી મળી હતી કે આજે પંચાયતમાં મીટિંગ છે તેમાં લોકોએ હાજરી આપવી જોઈએ.

સ્વશાસનમાં લોક ભાગીદારી વધે તે માટે ગ્રામ સભાને અસરકારક બનાવવી તે મહત્વનું છે, પરંતુ અમુક ગામોમાં પરિસ્થિતિ એ છે કે સરકારના ચોપડે આઠ ગ્રામ સભા થયેલી છે અને ગામ લોકોને ગ્રામ સભાનો અર્થ પણ ખબર નથી.

બોરૂ ગામની મુખ્ય વસ્તી હિન્દુ, મુસ્લિમ, હરિજન, બારોટ અને વણજારા લોકોની છે. ફેબ્રુઆરી-૨૦૦૨માં ગ્રામ પંચાયતની ચૂંટણી થઈ હતી તેના બે મહિના પછી કોમી-રમખાણો થયાં. તે વખતે રમખાણ કરનારાં ટોળાનાં દબાણને કારણે ગામના સરપંચ ગામ છોડીને જતા રહ્યા હતા. તે પછી બોરૂ ગ્રામ પંચાયતની પરિસ્થિતિ ન ધણિયારા ઢોર જેવી થઈ ગઈ છે. ગામલોકોને સસ્તા અનાજની દુકાનમાંથી પૂરતું રાશન નથી મળતું. કેરોસીન બીલમાં લખે છે તેના કરતાં ઓછું મળે છે. ગામમાં સાફ-સફાઈ થતી નથી. ગામમાં પોલીસ આવીને ગમે ત્યારે હેરાન કરે છે. છેલ્લાં ત્રણ વર્ષથી પંચાયતમાં શું ગ્રાંટ આવી છે તે કોઈનેય ખબર નથી. કેટલાક ગામલોકોએ પંચાયતમાં વેરાઓ ભર્યા છે તેની પાવતી નથી મળી. વિધવા પેન્શન માટે આવકનો દાખલો નથી મળતો, ગામના ફૂવાનું ઢાંકણું બનાવવા માટે રૂપિયા બે વખત મંજૂર થઈને આવ્યા, પરંતુ હજી સુધી ઢાંકણું બન્યું નથી. આવા અગણિત પ્રશ્નોના જવાબ માટે ગામલોકો કોની પાસે જાય ? તેની તેમને ખબર નથી. તલાટી પાસે કોઈ દાખલો લેવા રૂપિયા આપવા પડે છે. ગામ લોકો માટે અત્યારે ગ્રામ પંચાયત, સરપંચ કે ચૂંટેલા પ્રતિનિધિઓથી નહિ, માત્ર તલાટીથી ચાલે છે.

ગામમાં પહેલી પંચાયતની મીટિંગ (ગ્રામ સભા) થવાની છે, તેવી માહિતીથી ગામલોકોએ નક્કી કરી લીધું કે ગામના પ્રશ્નોની રજૂઆત ગ્રામ સભામાં કરીશું. અમે પૂછીશું કે, “અમે જેને મત આપીને ચૂંટ્યા છે તે સરપંચે અત્યાર સુધી ગામમાં શું

કામ કર્યું છે ? અમારી મુશ્કેલી શું સાંભળી ? પંચાયતના સભ્યો પંચાયતમાં શું કરે છે ? લોકો માટે ગામમાં મજૂરી નથી ત્યારે પંચાયત શા માટે ઠેકેદારોને કામ આપે છે ? આવા સવાલોના જવાબોની આશા સાથે લોકો ગ્રામ સભામાં આવ્યા.”

બરાબર ત્રણના ટકોરે ગ્રામસભાની શરૂઆત થઈ. શરૂઆતમાં શાળાની વિદ્યાર્થીનીઓએ પધારેલા મહેમાનોનું સ્વાગત કર્યું તે પછી સરપંચ, તાલુકા પંચાયતના પ્રતિનિધિ, શાળાના શિક્ષકો, આરોગ્ય કાર્યકરો, તેમ જ ગામલોકોની હાજરીમાં તલાટીએ ગ્રામ સભાની શરૂઆત કરી. તેમાં નીચે મુજબની પ્રક્રિયા થઈ :

- (૧) છેલ્લી ગ્રામ સભાની મીટિંગનું તલાટીએ વાચન કર્યું.
- (૨) ગત વર્ષનાં આવક-ખર્ચનો હિસાબ (જેમાં ખેત-તલાવડી માટે થયેલાં આવક-ખર્ચનો હિસાબ સામેલ હતો નહિ).
- (૩) તલાટી દ્વારા સ્થાનિક કાર્યકરોની સમીક્ષા (સ્થાનિક કાર્યકરોની સમીક્ષા અને ચર્ચા સરપંચશ્રી દ્વારા થવી જોઈએ).
- (૪) સરકારશ્રી દ્વારા યોજાયેલા કૃષિ-રથના સ્વાગતનું આયોજન. તેમાં પ્રગતિશીલ ખેડૂતોને ખેતી માટેની કીટ આપવામાં આવશે. તેમાં પસંદ થયેલા ખેડૂતોનાં નામનું વાંચન થયું. પસંદ થયેલા ખેડૂતોની પસંદગી કયા આધારે થઈ એવો પ્રશ્ન ગ્રામજન દ્વારા પૂછવામાં આવ્યો, પરંતુ તેનો કોઈ જવાબ આપવામાં આવ્યો નહિ.
- (૫) પંચાયત વેરાનું વાચન : અત્યાર સુધી ઘરવેરો, પાણીવેરો, લાઈટવેરો મળીને રૂ. ૧,૬૦,૫૧૦ બાકી છે તેમ જ મહેસૂલ વેરો રૂ.૨,૯૦૦ જેટલો બાકી છે.
- (૬) કાનૂની સેવા સત્તામંડળની જોગવાઈઓ
- (૭) પંચાયતમાંથી નકલ મેળવવામાં બદલાવ.
 - ૭-૧૨ અને ૮-અ ની એક નકલ મેળવવા માટે રૂ. ૧૫ ફી આપવાની રહેશે.
 - જન્મ-મરણના દાખલા માટે રૂ.૧૦ ફી આપવાની રહેશે.
- (૮) આવાસ યોજના હેઠળ ગામના પાંચ લાભાર્થીઓની

પસંદગી.

(૯) આવતા વર્ષનું આયોજન.

- ગામમાં ચેકડેમનું આયોજન.
- એસ.જી.આર.વાય હેઠળ નાયક વાસથી વણઝારા/વાસનો અધૂરો રસ્તો પૂરો કરવાનો છે.
- કામના બદલે અનાજ યોજના હેઠળ વૈજનાથ મહાદેવવાળો રસ્તો બનાવવો.

હાજર રહેલા ગ્રામજનોમાંથી કોઈએ સવાલ કર્યો કે, “ગામના ફૂવાનું ઢાંકણું નથી. તેમાં કેટલોય કચરો પડે છે અને તે પાણી કામમાં નથી આવતું તો ફૂવાનું ઢાંકણું બનાવવું જોઈએ.”

સભામાં હાજર રહેલા તાલુકા પંચાયતના પ્રતિનિધિએ જવાબ આપ્યો કે, “અત્યારે સરકાર પાસે આવી કોઈ યોજના નથી. તમે તેમાં થનાર ખર્ચ માટે લોકજાગો ભેગો કરો. તો ખૂટતા નાણાંની વ્યવસ્થા માટે કંઈક વિચારી શકાય. ગામલોકોમાં એક મિનિટ માટે શાંતિ છવાઈ ગઈ. રમખાણો પછી લોકોના કામ-ધંધા તૂટી પડ્યા છે. છેલ્લાં ત્રણ વર્ષથી પંચાયતમાં વેરા ભરવા માટે લોકો પાસે રૂપિયા નથી. ત્યાં લોકો લોકજાગા માટેના રૂપિયા ક્યાંથી લાવે ?

બીજો પ્રશ્ન થયો કે, વણકરવાસમાં પીવાનાં પાણી માટે ‘હેન્ડપંપ’ ની જરૂર છે. તેમાં પણ જવાબ મળ્યો કે વાસના લોકો રૂ. ૩૫૦ લોકજાગો ભેગો કરે તો હેન્ડપંપ નખાવી શકાય. આવો જવાબ સાંભળીને લોકો ચૂપ થઈ ગયા.

પાછળ બેઠેલાં એક મોટી ઉંમરનાં બહેને કહ્યું, ‘મારી પાસે રાશનકાર્ડ નથી, મને અનાજ મળતું નથી.’ બહેન વાત પૂરી કરે તે પહેલાં જ, ‘રાશનકાર્ડનો પ્રશ્ન અમારા વિભાગનો નથી. તેના માટે તમારે મામલતદારશ્રીને અરજી આપવી પડે. તેમ છતાં અમે તમારો પ્રશ્ન ધ્યાન પર લઈશું.’ તેમ કહીને તેમને રોકી દેવામાં આવ્યાં.

ગ્રામ સભામાં બધા મુદ્દાની રજૂઆત એટલી ઝડપથી થઈ કે લોકોને બરાબર સમજ ન પડી. લોકો સવાલ-જવાબ કરી શકે તેવી તક તેમને આપવામાં ન આવી. લોકોને થયું કે ગામના વિકાસની ચર્ચા થશે અને લોકોની મુશ્કેલીની રજૂઆત થશે, પરંતુ એવું કંઈ થયું નહિ. લોકોના રાશન અને અનાજના પ્રશ્નો ચાલતા હતા ત્યાં તલાટીએ કામગીરી અટકાવી દીધી અને કોઈ સંસ્થામાંથી આવેલા ભાઈએ લોકોને ‘એઈડ્સ જાગૃતિ’ વિશે સમજાવવા માંડ્યું. ‘એઈડ્સ’ વિશે લોકોએ જાણવું જોઈએ એ વાત ખરી, પરંતુ હજી લોકોની વાત પૂરી થઈ નહોતી ત્યાં તો

તરત જ તલાટી દ્વારા ગ્રામ સભા પૂરી જાહેર કરવામાં આવી.

તેમ છતાં લોકો પ્રશ્ન પૂછી રહ્યા હતા કે, ‘સાહેબ, અમારા ગામમાં અંત્યોદય યોજનામાં કોનાં નામ છે ? અમારા ફળિયામાં પાણીની પાઈપલાઈન તૂટી ગઈ છે, પાણી સતત વહ્યા કરે છે, સરપંચશ્રી ગામમાં પાછા આવશે ? સાહેબ, હું પંચાયતની સભ્ય છું, તમે મને કેમ કોઈ મીટિંગની જાણ કરતા નથી ? અહીં કોને પડી હતી લોકોને સાંભળવાની !! સરપંચ ગામમાં આવે છે, પરંતુ માત્ર તેનું ખેતર અને ઘરની સંભાળ રાખવા. ગામલોકોને કોણ સંભાળે ?

ગ્રામ સભા પૂરી થયા પછી પણ લગભગ અડધો કલાક લોકો પંચાયતની આજુ-બાજુ ઊભા રહ્યા હતા. તેમને સમજાયું કે ગામ વિકાસની ચર્ચા કે લોકોના પ્રશ્નોની ચર્ચા થઈ નથી, પરંતુ ગામમાં પહેલી વખત ગ્રામ સભા યોજાઈ તેનાથી ગામલોકો ખુશ હતા. ગ્રામ સભાનો ખરેખરો અર્થ થઈ શકે તેવી ગ્રામ સભા નહોતી, પરંતુ ગામના ઈતિહાસમાં પહેલી વખત ગ્રામ સભા યોજાઈ તે પણ મહત્વની બાબત હતી.

કેવી રીતે શક્ય બની બોરૂ ગામમાં ગ્રામ સભા ?

બોરૂ ગામના કેટલાક સ્થાનિક આગેવાનોએ પંચાયત કાયદાની તાલીમ લીધી. તાલીમ દરમ્યાન તેમણે નક્કી કર્યું કે, પંચાયત વિશેની જે સમજ તેમણે કેળવી છે તે ગામના બધા લોકો સુધી પહોંચાડવી. આ માટે તેમણે પંચાયત અંગેની માહિતીના જાણકાર એક પ્રોફેસરને ગામમાં બોલાવી, ગામલોકો સાથે ચર્ચા ગોઠવી. ગામના સ્થાનિક આગેવાનોને ગ્રામ સભાની તારીખની જાણ થતાં તેમણે અઠવાડિયા પહેલાં ચોપાનિયાં છાપીને આખા ગામમાં ઘેરઘેર પહોંચાડ્યાં. તેમાં આ વખતની ગ્રામ સભામાં શું ચર્ચા થવી જોઈએ તે વિશેની માહિતી છાપવામાં આવી હતી. ગ્રામ સભાનું અગત્ય સમજાવવા માટે પંચાયતના સભ્યો સાથે પણ અલગથી મીટિંગ કરવામાં આવી હતી. જોકે, બધા સભ્યો ગ્રામ સભામાં હાજર રહ્યા નહોતા.

ગ્રામ સભાના આગલા દિવસે સ્થાનિક આગેવાનોએ દરેક ફળિયામાં જઈને ગ્રામ સભામાં હાજર રહેવાનાં મહત્વ વિશે લોકો સાથે ચર્ચા કરી હતી.

આ રીતે બોરૂ ગામની પ્રથમ ગ્રામ સભા શક્ય બની. તેમાં લોકભાગીદારી નહોતી, પરંતુ ગામલોકો માટે આ ગ્રામ સભા સુશાસન માટે આશાનું કિરણ બની રહી. એટલું તો ચોક્કસ કહી શકાય કે આ પ્રથમ ગ્રામ સભા ગ્રામ વિકાસના સોપાન સર કરવા માટેનું પ્રથમ પગથિયું બની રહેશે.

ઘોળકા તાલુકાના વિવિધ પ્રશ્નોને પગલે કલેક્ટરને આવેદનપત્ર અપાયું

ઘોળકા તાલુકાના વિવિધ પ્રશ્નોને પગલે તાલુકાનાં કુલ ૭૧ ગામોના સરપંચો, રાજકારણીઓ, સામાજિક સ્વૈચ્છિક સંસ્થાઓ, ખેડૂતો સહિતના પ્રતિનિધિઓની એક બેઠક મળ્યા બાદ રાજ્ય સરકારની નીતિઓને પગલે આજરોજ તાલુકાની વિવિધ સમસ્યાઓને લઈને ડેપ્યુટી કલેક્ટરને આવેદનપત્રની એક નકલ મોકલી અપાઈ હતી. આ દરમિયાન કૃષિ, નર્મદા નીર, જાતિ/આવક તેમ જ કિમિલીયર પ્રમાણપત્રો, ૭/૧૨ અને ૮(અ) ની નકલો, ગ્રામ સભા બોલાવવાનો સરપંચનો અધિકાર, રેશનકાર્ડમાં નામ ચડાવવા અથવા નામ કમી કરાવવા, રેશનકાર્ડ જુદા કરવા, એફિડેવિટ, જમીન નવી/જૂની શરતમાં ફેરવવા સહિત કૃષિ પેદાશોના પોષણક્ષમ ભાવો અને ખેડૂતોને ૨૪ કલાક સિંગલ ફેઝ વીજળી સહિતના વિવિધ પ્રશ્નો સંદર્ભે છણાવટ કરી આ અંગેની ફાઈલ સરકાર સુધી પહોંચાડવા ભાલ ગ્રામ વિકાસ પરિષદના પ્રમુખ સહિત ઉપસ્થિત પ્રજાજનોએ ડેપ્યુટી કલેક્ટરને અનુરોધ કર્યો હતો.

આ અંગે તાલુકાના સરપંચોએ આવેદનપત્રમાં જણાવ્યું હતું કે, સરકારે બે હજાર એકર જમીન ઔદ્યોગિક અને સક્ષમ લોકોને ગામની ગોચર/ખરાબાની જમીન ૨૦ વર્ષના ભાડાપટ્ટે આપવાનું ઠરાવ્યું છે. તેના બદલે આ જમીન ગામના જ જમીનવિહોણા લોકોને મળવી જોઈએ. સરદાર સરોવરના પરિપત્ર મુજબ નર્મદાનું પાણી ઉનાળામાં લોકોને કૃષિ માટે આપવામાં આવનાર નથી. કયો પાક કરવો તેના માટે મંડળીને જાણ કરવાની હોવાથી તેમ જ ૧ હજાર રૂપિયા એરીગેશન એડવાન્સ પેટે આપવાના બદલે ખેડૂત પોતે પોતાને યોગ્ય લાગે તે રીતે પાક લઈ શકે અને એડવાન્સના બદલે પાક સીઝન લીધા બાદ નાણાં ભરી શકાય તેમ જ ઉનાળામાં પણ પાક લઈ શકે તે માટે નર્મદા નીરની વ્યવસ્થા કરવા તાલુકાના સરપંચો અને ગ્રામ વિકાસ પરિષદે માગણી કરી છે. વળી, તાલુકા મથકે પ્રજાએ જાતિ/આવક તેમ જ કિમિલીયર પ્રમાણપત્રો મેળવવા ધક્કા ખાવા પડે છે. જે લોકોને પોસાય તેમ નથી. જેથી સમયસર લોકોને પ્રમાણપત્ર મળી રહે તેવી વ્યવસ્થા કરવી જોઈએ. ખેડૂતોને ૭/૧૨ તેમ જ ૮ (અ) ના ઉતારાની નકલ મેળવવા જે નાણાં ચૂકવવા પડે છે તેના બદલે નકલ પહેલાંની જેમ ફી અને ગ્રામ પંચાયતમાંથી જ મળી રહે તેવો આગ્રહ પણ સરપંચોએ રાખ્યો હતો. ગામડાંઓમાં નિયત કરેલા તલાટી કમ મંત્રીઓ હાજર રહેતા નથી અને મનસ્વી વર્તન કરી પ્રજાને રંજાડે છે. વળી, તલાટીઓની સંખ્યાની સામે

પંચાયતોની સંખ્યા વધારે હોવાથી એક તલાટીદીઠ ત્રણથી ચાર ગામડાંનો વહીવટ ભાગમાં આવે છે. જેથી અન્ય સરકારી કામોમાં વ્યસ્ત રહેવાના પગલે અઠવાડિયે નહીં, પણ પ્રતિમાસના સમયગાળામાં મીટિંગ રાખવી જોઈએ. આ ઉપરાંત રેશનકાર્ડમાં નામ ચડાવવા અથવા રેશનકાર્ડ કાઢવા તેમ જ જુદા કરવા એક દિવસના મંગળવારના બદલે રોજબરોજ આ કામ ચાલુ રહેવું જોઈએ અને ૨ વર્ષથી ઉપરના બાળકના એફિડેવિટના બદલે પંચાયતના દાખલાથી નામ ચઢાવવું જોઈએ. નવી શરતની જમીન જૂની શરતમાં ફેરવવા બે વખત લોકદરબાર ભરવામાં આવ્યા છે અને તેમાં ખાતરી આપવામાં આવી હોવા છતાં પરિણામ શૂન્ય આવ્યું છે. તેથી આ પ્રક્રિયા ઝડપી બનાવવી જોઈએ. જ્યારે પાક તૈયાર થાય તે પહેલાં સરકારને પાકના પોષણક્ષમ ભાવો નક્કી કરી ખરીદ કેન્દ્રો ખોલવાં અનુરોધ કરાયો છે. હાલ ખેતીમાં માત્ર ૮ કલાક શ્રી ફેઝ કૃષિ વીજ પુરવઠો અપાય છે જેમાં ૮ કલાક શ્રી ફેઝ અને ૧૬ કલાક સિંગલ ફેઝ કૃષિ વીજ પુરવઠો આપવામાં આવે તે જરૂરી બન્યું છે. ગ્રામ પંચાયતના બિલો બાકી હોય તેવી ગ્રામ પંચાયતોના જીઈબીના બિલો ભરપાઈ કરવા હપ્તા કરી આપવા જોઈએ. પીવાના પાણીની સમસ્યા ઘેરી બની છે તેનો પણ નિકાલ થવો ખૂબ જ જરૂરી બન્યો છે. તો વળી, ઘણી જગ્યાઓએ વીજળીના થાંભલાના વાયરો વર્ષો જૂના હોવાથી વારંવાર તૂટી પડતા હોય છે અને માનવ તેમ જ પશુધનને નુકસાન પહોંચતું હોય છે, તો આવા વાયરો બદલવા જોઈએ અને માણસનું મૃત્યુ થાય તો ૧ લાખ અને પશુનું મૃત્યુ થાય તો ૨૫ હજાર તાત્કાલિક ચૂકવવા જોઈએ. પરિણામે લોકોને કોર્ટ અને કેસના ચક્કરમાં ન પડવું પડે. આ ઉપરાંત એન.એ. કરેલી જમીનમાં જે ૧૦ ટકા ફી વધારો થયો છે તે પાછો ખેંચવો જોઈએ તેમ પણ ભાલ ગ્રામ વિકાસ પરિષદના પ્રમુખ પિનાકીનભાઈનું કહેવું છે. આ ઉપરાંત ગામ લોકો માટે જનસેવા કેન્દ્રો ખોલવામાં આવ્યાં છે, પરંતુ તાલુકા પંચાયતમાં બેસવા માટેની વ્યવસ્થા કે પાણીની સુવિધાનો તદ્દન અભાવ જોવા મળે છે. જેથી ઉપરોક્ત પ્રશ્નોને લઈને અત્રેના ઐતિહાસિક મલાવ તળાવથી તાલુકા પંચાયત કચેરી સુધીની એક વિશાળ રેલી નીકળી હતી અને પ્રાંત અધિકારી જયપ્રકાશ શિવહરેને આવેદનપત્ર પાઠવી તેમની સાથે ઉપરોક્ત પ્રશ્નો અંગે છણાવટ કરી હતી. ■

સંદેશ, અમદાવાદ, તા.૨૪ જુન, ૨૦૦૫

‘દસકોઈ તાલુકા ગ્રામ પંચાયત સામાજિક ન્યાય સમિતિ’ની સામાન્ય સભા તા.૧૩-૬-૦૫ને સોમવારના રોજ અમદાવાદ જિલ્લા પંચાયતના સરદાર પટેલ હોલ ખાતે મળી હતી. ‘દસકોઈ તાલુકા ગ્રામ પંચાયત-સામાજિક ન્યાય સમિતિ મંચ’ની રચના કર્યાને દોઢ-બે વર્ષ જેટલો સમય થઈ ગયો. આ મંચે એક કારોબારીની રચના કરી છે. આ કારોબારી સમિતિ દર મહિને એક વખત મળતી. છેલ્લાં દોઢ-બે વર્ષ દરમિયાન કારોબારી સમિતિ દ્વારા મંચની કામગીરીનો અહેવાલ રજૂ કરીને તે અંગે ચર્ચા કરવાના હેતુથી આ સામાન્ય સભા યોજાઈ હતી.

સભાની શરૂઆતમાં સામાજિક ન્યાય સમિતિ મંચના પ્રમુખ શ્રી મોહનભાઈ બેચરભાઈ પરમારે દોઢ-બે વર્ષના સમય દરમિયાન મંચે કરેલી કામગીરીનો ચિતાર રજૂ કર્યો. મંચના ખજાનચી શ્રી મનુભાઈ મકવાણાએ મંચના હિસાબ-કિતાબ રજૂ કર્યાં. અન્ય એક સભ્યશ્રી મનુભાઈ સોલંકીએ મંચમાં થયેલી કામગીરીની ખૂટતી વિગતો રજૂ કરી.

આ સામાન્ય સભા સમક્ષ ગ્રામ પંચાયતની સામાજિક ન્યાય સમિતિની શું સ્થિતિ છે તે જાણવાનો પ્રયત્ન કરવામાં આવ્યો. તે અંતર્ગત એક સામાન્ય પ્રશ્નાવલી દ્વારા માહિતી એકત્રિત કરવામાં આવી હતી. તાલુકાની ૮૬ પંચાયતોમાંથી હાજર રહેલા ૩૨ પંચાયતોના સામાજિક ન્યાય સમિતિના અધ્યક્ષ અને સભ્યોએ વિગતવાર માહિતી આપી. તેનાં તારણો નીચે મુજબ છે:

- (૧) ગુજરાત પંચાયત અધિનિયમ-૧૯૯૩ મુજબ પંચાયતોના ત્રણેય સ્તરે સામાજિક ન્યાય સમિતિ ફરજિયાત બનાવવાની હોય છે. ગ્રામ પંચાયતની સામાજિક ન્યાય સમિતિમાં એક વાલ્મિકી અને એક બહેનના સમાવેશ સાથે ત્રણથી પાંચ અનુસૂચિત જાતિ કે જનજાતિના સભ્યો હોય છે. હાજર રહેલી કુલ ૩૨ પંચાયતોમાંથી ૪ પંચાયતોમાં ૩ સભ્યો, ૨૧ પંચાયતોમાં ૫ સભ્યો અને ૭ પંચાયતોમાં ૪ સભ્યોની સમિતિ બનેલી છે.
- (૨) ગુજરાત પંચાયત ધારાની જોગવાઈ મુજબ સામાજિક ન્યાય સમિતિની દર ત્રણ મહિને એક મીટિંગ ભરવાની હોય છે. મીટિંગ નિયમિત બોલાવાની જવાબદારી તલાટી-કમ-મંત્રીની છે. જો તે આ મીટિંગ કરવામાં નિષ્ફળ જાય તો સજાને પાત્ર થાય

છે. દર ત્રણ મહિને જે મીટિંગ થાય તેનો અહેવાલ પણ ફરજિયાત રીતે તલાટી-કમ-મંત્રીએ તાલુકા વિકાસ અધિકારીને મોકલવાનો હોય છે. ડિસેમ્બર-૨૦૦૧માં ગ્રામ પંચાયતની ચૂંટણી થયા પછી, કાયદા મુજબ મોડામાં મોડા ફેબ્રુઆરી-૨૦૦૨ સુધીમાં ગ્રામ પંચાયતોમાં સામાજિક ન્યાય સમિતિઓ રચાઈ ગઈ હશે. દર ત્રણ મહિને તેની ફરજિયાત મીટિંગ મળે તો જુલાઈ-૨૦૦૫ સુધીમાં ૧૪ અથવા તો ઓછામાં ઓછી ૧૨ મીટિંગો તો ભરાઈ જ જવી જોઈએ. હવે હકીકતમાં જે મીટિંગો ભરાઈ છે તેના ઉપર એક નજર નાખીએ:

મીટિંગની સંખ્યા	૩૨ પંચાયતોમાંથી	ટકાવારી
એક પણ મીટિંગ થઈ નથી	૮ પંચાયતો	૨૫%
૧થી ૩ મીટિંગ કરનાર	૧૦ પંચાયતો	૩૧%
૪થી ૫ મીટિંગ કરનાર	૭ પંચાયતો	૨૨%
૬થી ૭ મીટિંગ કરનાર	૨ પંચાયતો	૬%
૧૦થી ૧૫ મીટિંગ કરનાર	૫ પંચાયતો	૧૬%

* ઉપરોક્ત માહિતી સામાજિક ન્યાય સમિતિના હાજર પ્રતિનિધિઓ દ્વારા જણાવ્યા મુજબની છે.

સામાજિક ન્યાય સમિતિઓ સક્રિય રીતે કાર્ય કરે છે કે નહિ તેનો પ્રથમ માપદંડ તેની મીટિંગોની સંખ્યા છે. આ આંકડા સામાજિક ન્યાય સમિતિની નિષ્ક્રિયતા તથા તેમના પ્રત્યે પંચાયતોની તથા અધિકારીઓની ઉદાસીનતા સ્પષ્ટ રીતે દર્શાવે છે.

- (૩) જ્યાં સામાજિક ન્યાય સમિતિની મીટિંગ થઈ છે, ત્યાં ખાસ કરીને વરસાદી પાણીના નિકાલ માટે ગટર વ્યવસ્થા, દલિતો માટે આવાસ સુવિધા, સ્મશાનગૃહ, મૃતપશુના નિકાલ માટે જગ્યાની વ્યવસ્થા, બીપીએલ કુટુંબની યાદી, વીજળી, દલિત ફળિયાના રસ્તા (આરસીસી રોડ) અને એસજીએસવાય ગ્રાન્ટની યોગ્ય વપરાશ જેવા મુદ્દાઓ ચર્ચામાં રહ્યા છે.
- (૪) સામાજિક ન્યાય સમિતિની બેઠકમાં જે કોઈ મુદ્દાઓની ચર્ચા કરી ઠરાવ કરવામાં આવ્યા હોય તે ઠરાવોને પંચાયત બેઠકમાં બહાલી આપવાની થાય છે. જે ૨૪ (૭૫%) પંચાયતોમાં મીટિંગ થઈ છે, તેમાંથી ૧૭ પંચાયતોના (૭૧% ના) ઠરાવોને ગ્રામપંચાયતની બેઠકમાં બહાલી આપવામાં આવી છે, પણ જ્યારે મીટિંગોની સંખ્યા જ નહિવત છે ત્યારે આ આંકડો

પણ વિચારવા જેવો છે.

- (૫) સામાજિક ન્યાય સમિતિની બેઠક નહીં થવાનાં કારણોમાં સમિતિના સભ્યો તલાટીની બેદરકારી/ નિષ્ક્રિયતા અને સરપંચની દખલગીરી બતાવે છે.
- (૬) ૫(૧૬%) ગ્રામ પંચાયતોમાં નોટિસ બોર્ડ ઉપર સામાજિક ન્યાય સમિતિની નામાવલી લગાવામાં આવી છે. ૧૬% ગ્રામ પંચાયતોમાં સામાજિક ન્યાય સમિતિના અધ્યક્ષ માટે બેઠક વ્યવસ્થા છે. આ બાબત સામાજિક ન્યાય સમિતિઓની ઓળખ ઉભી કરવા માટે આવકારદાયક બાબત છે.
- (૭) તાલુકા પંચાયતમાંથી દરેક ગામમાં મૂતપશુ લઈ જવા માટે રેકડીની વ્યવસ્થા કરવામાં આવી છે, એમ જાણવા મળ્યું. આ બાબત તપાસતા કુલ ૩૨ પંચાયતોમાંથી ૧૭ (૫૩%) પંચાયતોમાં રેકડી મળી છે અને ૧૫ (૪૭%)માં રેકડી મળી નથી. આ રેકડી ક્યારે મળી તેના જવાબમાં જાણવા મળ્યું કે છેલ્લા ૧ વર્ષની અંદરઅંદર મળી છે. મૂતપશુના

નિકાલની જગ્યાની વિગત મેળવતા ૬૬% ગામોમાં તેની વ્યવસ્થા નથી.

- (૮) છેલ્લે મંચ પાસેથી શું અપેક્ષા રાખો છો તેવા પ્રશ્નના જવાબમાં સમિતિના હાજર પ્રતિનિધિઓએ જણાવ્યું હતું કે, દલિત પરિવારોનો વિકાસ થાય અને તેમના પ્રશ્નો સાંભળી યોગ્ય નિકાલ થાય તેવી વ્યવસ્થા ગોઠવાય એ જ અપેક્ષા છે.

આ વાત થઈ દસકોઈ તાલુકાની ૮૬ ગ્રામ પંચાયતોમાંથી માત્ર ૩૨ (૩૭%) ગ્રામ પંચાયતોની. ‘દસકોઈ તાલુકા ગ્રામ પંચાયત સામાજિક ન્યાય સમિતિ મંચ’ વતી તાલુકા વિકાસ અધિકારીશ્રીને આ વાતોથી તે જ દિવસે વાકેફ કરવામાં આવ્યા. તેમણે ખાતરી આપતા જણાવ્યું કે તેઓ તલાટી-કમ-મંત્રીની મીટિંગમાં આ બાબતે ચર્ચા કરી અને અમલીકરણના પ્રયત્નો કરશે. તેઓએ એમ પણ કહ્યું કે, તેઓ જ્યારે કોઈ પણ પંચાયતની મુલાકાત લેશે ત્યારે સામાજિક ન્યાય સમિતિના અધ્યક્ષ કે સભ્યને અચૂક મળશે અને તેમની રજૂઆત સાંભળશે. ■

મ્યુનિસિપલ કોર્પોરેશનો, પંચાયતો અને નગરપાલિકાઓની

ચૂંટણીઓમાં ઉમેદવારી માટે બે બાળકોના કાયદાનો અમલ કરાશે

ગુજરાતની છ મહાનગરપાલિકાઓ અને ત્રણ નવી નગરપાલિકાઓ સહિત ૫૩ નગરપાલિકાઓની તેમ જ જિલ્લા અને તાલુકા પંચાયતોની આગામી ચૂંટણીઓમાં ઉમેદવારો માટે બે બાળકોનો કાયદો લાગુ પાડવાનો નિર્ણય રાજ્ય સરકારે કર્યો છે. આ અંગેનું જાહેરનામું પણ સરકારના ગેઝેટમાં પ્રસિદ્ધ કરી દીધું છે. તે મુજબ તા.૨૩મી માર્ચ ૨૦૦૫થી આ કાયદો અમલમાં આવી ગયો છે. ગુજરાત હાઈકોર્ટના આદેશ મુજબ રાજ્યની અમદાવાદ સહિત છ મહાનગર પાલિકાઓની ચૂંટણીઓ ત્રીજી ડિસેમ્બર પહેલાં યોજવાની છે. જ્યારે જેની મુદત વીતી ગઈ છે અને હાલ વહીવટદારો નીમાયા છે તેવી ૫૦ નગરપાલિકાઓ તથા ઉના, પાદરા અને મોરબી એમ ત્રણ નવી નગરપાલિકાઓ મળીને કુલ ૫૩ નગરપાલિકાઓની ચૂંટણી ૩૧મી ઓક્ટોબર સુધીમાં યોજવાનો હાઈકોર્ટ આદેશ આપેલો છે.

રાજ્યની ૨૩ જિલ્લા પંચાયતો અને ૨૦૯ તાલુકા પંચાયતોની મુદત પણ આગામી ઓક્ટોબરમાં પૂરી થાય છે ત્યારે તેની ચૂંટણીઓ પણ કરવી પડે તેમ છે, પરંતુ આ અંગે હાઈકોર્ટમાં થયેલી રીટ અરજીનો નિકાલ હજુ આવ્યો નહિ હોવાથી આ બધી પંચાયતોની ચૂંટણીઓ ક્યારે યોજાશે એ હજુ નક્કી નથી. દરમિયાન સ્થાનિક સ્વરાજ્યની આ ચૂંટણીઓમાં ઉમેદવારી કરવા માંગતા ઉમેદવારો માટે બે બાળકોની મર્યાદા નક્કી કરવામાં આવી છે. આ અંગેના વિધેયકને રાજ્યપાલશ્રી નવલકિશોર શર્માએ મંજૂરી આપ્યા પછી રાજ્ય સરકારે જે જાહેરનામું બહાર પાડ્યું છે તેમાં ચૂંટણીમાં ઉમેદવારી કરવા

માટે ઉમેદવાર ગેરલાયક ઠરે નહિ તે સંબંધી જોગવાઈઓમાં છૂટછાટ આપવામાં આવી છે.

જે મુજબ આ જાહેરનામાના અમલની તારીખે એટલે કે તા.૨૩મી માર્ચ, ૨૦૦૫ના રોજ જે વ્યક્તિ બે કરતાં વધુ બાળકો ધરાવતી હોય અને તેટલાં બાળકોની સંખ્યામાં વધારો ન થાય ત્યાં સુધી તેને ઉમેદવારી કરવા માટે ગેરલાયક ઠરાવી શકાશે નહિ એવી જોગવાઈ કરવામાં આવી છે. આ ઉપરાંત કાયદાના આરંભની તારીખથી (૨૩મી માર્ચ, ૨૦૦૫થી) એક વર્ષની મુદતની અંદર એક જ પ્રસૂતિ દરમિયાન જન્મેલા એક અથવા એક કરતાં વધુ બાળકોને પ્રસ્તુત નિયમ હેઠળ ગેરલાયકના હેતુ માટે વિચારણામાં લેવાશે નહિ.

એટલું જ નહિ, આ બાબતમાં કાયદામાં એવી પણ સ્પષ્ટતા કરાઈ છે કે, જાહેરનામાના અમલની તારીખે અથવા તે પછી કોઈ દંપતી માત્ર એક જ બાળક ધરાવતું હોય ત્યારે તેવા કિસ્સામાં ત્યાર પછીની કોઈ એક જ પ્રસૂતિ દરમિયાન ગમે તે સંખ્યામાં જન્મેલાં બાળકો એક જ બાળક તરીકે ગણાશે! ‘બાળક’માં દત્તક લીધેલાં બાળકોનો સમાવેશ થશે નહિ, એવી પણ જોગવાઈ કરવામાં આવી છે.

આમ બે બાળકોનો નિયમ લાગુ પાડતા કાયદામાં ખાસ્સી છૂટછાટો આપવામાં આવી છે. એટલું જ નહિ, ઉપર્યુક્ત સ્થાનિક સંસ્થાઓની ચૂંટણી ૩૧મી ડિસેમ્બર પહેલાં પૂરી કરવાની છે તે જોતાં આવા નિયમનું બંધન રહેશે નહિ.

(ગુજરાત સમાચાર, ૧૫મી જુલાઈ ‘૦૫)

ખેડૂતોને તલાટી પાસેથી જ સાત-બાર અને આઠ-અ ની કમ્પ્યુટરાઈઝડ નકલો મળશે

રાજ્ય સરકારે સાત-બાર અને આઠ-અ ની કમ્પ્યુટરાઈઝડ નકલ માટે નક્કી કરેલો છે મહિનાનો સમય ગાળો દૂર કરીને આ નકલો મામલતદારને બદલે ગ્રામકક્ષાએથી જ મળી રહે તેવો નિર્ણય કર્યો છે. સાથોસાથ અનેક તાલુકા અને જિલ્લાઓમાં મેન્યુઅલના અમલ બાબતે પ્રવર્તતી વિસંગતતા દૂર કરવા કમ્પ્યુટર મેન્યુઅલ લાગુ કરવાનો નિર્ણય કર્યો હોવાનું મહેસૂલ વિભાગનાં સૂત્રોએ જણાવ્યું છે. સમગ્ર રાજ્યમાં જમીન દફતરની કામગીરી છેલ્લા તબક્કામાં છે ત્યારે ખેડૂતોને તથા જમીન ધરાવતા લોકોને સરળતાથી દસ્તાવેજો ઉપલબ્ધ કરાવવા માટે મુખ્યપ્રધાને તાકીદ કરી છે. આ અંગે તાજેતરમાં મહેસૂલ વિભાગના ઉચ્ચ અધિકારીઓ અને તલાટી મંડળના આગેવાનોની બેઠકમાં અનેક નિર્ણયો લેવામાં આવ્યા છે.

(દિવ્યભાસ્કર દૈનિક, તા.૨૦ જુન, ૦૫)

ગુજરાતની સાડા ત્રણ લાખ હેક્ટર ખરાબાની જમીન પર વૃક્ષો ઉછેરી ગ્રામીણ અર્થતંત્ર સુધારી શકાય

સમગ્ર ભારતમાં કુલ ૮૦ લાખ હેક્ટર જેટલી જમીન સલાઈન આલ્કલાઈન અથવા ખારાશવાળી અને બિનફળદ્રુપ છે. જમાં કોઈ નોંધપાત્ર પાક થઈ જ ન શકે. આ જમીનમાં જો પ્રયોગ બાદ સફળ થયેલા સાતથી આઠ પ્રકારના છોડ અને વૃક્ષો ઉછેરવામાં આવે તો ગ્રામીણ પ્રદેશોમાં કુદરતી બળતણની સમસ્યા દૂર થવાની સામે કરોડો રૂપિયાનો ગેસ અને કેરોસીન બચી શકે અને સ્થાનિક રોજગારી પણ વધી શકે.

અમદાવાદની ફિઝિકલ રિસર્ચ લેબોરેટરી ખાતે રજૂ કરેલા પોતાના પોસ્ટર પ્રેઝન્ટેશનમાં રાયબરેલીના ફોરેસ્ટ ડિવિઝનના રાજીવ અને નિરજ મિશ્રાએ આ માહિતી આપી હતી. જે અંતર્ગત ભારતની ૮૦ લાખ હેક્ટર ખરાબાની જમીન પૈકી સૌથી વધુ ૧૨ લાખ હેક્ટર ખરાબાની જમીન ઉત્તર પ્રદેશમાં છે. જ્યારે સ્થાનિક સૂત્રોના જણાવ્યા મુજબ ગુજરાતમાં સાડા ત્રણ લાખ હેક્ટર ખરાબાની જમીન છે.

આ જમીનમાં સોઈલ ટ્રીટમેન્ટ કર્યા સિવાય કશું જ ઉગી શકે તેમ નથી. બીજી બાજુ આટલી બધી જમીનમાં સોઈલ ટ્રીટમેન્ટની પ્રક્રિયા ઘણી લાંબી અને મોંઘી છે. આ સંજોગોમાં આ જમીનની સોઈલ ટ્રીટમેન્ટને બદલે આ જમીન પર ઉગી શકે અને લાંબા સમય સુધી લાકડાનું બળતણ આપી શકે તેવાં મોટાં છોડવાં અને નાનાં વૃક્ષો આશીર્વાદ સમાન સાબિત થાય છે. આવા પ્રયોગો બાદ ઉત્તરપ્રદેશમાં લાકડા સુધારાનું શરૂ થયું છે.

આ જમીન પર સફળ રીતે ઉગાડવા માટે જે જે વૃક્ષો માટે પ્રયોગો અને પ્રયાસો થયા હતા તે પૈકી પ્રોસોપીસ જુલીફોલસ, એગલ માર્મેલોસ, પોંગીમીયા પીનેટ વગેરેમાં સફળતા મળી છે. આ પ્રકારનાં વૃક્ષોના બીજને કેટલીક ટ્રીટમેન્ટ અપાય છે અને પછી ઉગાડાય છે જેને લીધે ખારી જમીન પર પણ તે વિકસી શકે છે. ગુજરાતમાં પણ જો ખરાબાની જમીન પર આ પ્રકારના વૃક્ષો ઉછેરવાની કામગીરી કરાય તો ૧૦ વર્ષ પછી રૂ.૫૦૦ થી ૭૦૦ કરોડનું ગ્રામીણ આર્થિક તંત્ર ઊભું કરી શકાય.

ગુજરાતમાં સ્ત્રી-ભ્રુણ હત્યાનો વધુ ગંભીર બની રહેલો પ્રશ્ન

ગુજરાતમાં વધી રહેલા ગર્ભ પરીક્ષણ બાદ સ્ત્રી-ભ્રુણનો નાશ કરવાની પ્રવૃત્તિ હજુ ઘણા ગ્રામીણ અને શહેરી વિસ્તારોમાં મોટા પ્રમાણમાં ચાલી રહી હોઈ છોકરીઓની સંખ્યા ઘટવાનો પ્રશ્ન વધુ ગંભીર બન્યો છે.

આ બાબતમાં સોનોગ્રાફીની સવલત ધરાવતાં તબીબો અને કિલનિકોનો જાણો પણ વિશેષ રહ્યો છે. આ મામલામાં સામાજિક જાગૃતિ પણ હજુ ઘણી ઓછી દેખાય છે.

૨૦૦૧ની વસ્તી ગણતરી પ્રમાણે ગુજરાતમાં દર હજાર છોકરાઓએ ૦થી ૬ વર્ષની વય જૂથમાં છોકરીઓનું પ્રમાણ રાષ્ટ્રીય સરેરાશ કરતાં પણ ઓછું અને ૮૭૬ જેટલું નીચું છે. તેમાં પણ ઉત્તર ગુજરાત અને સૌરાષ્ટ્રનાં ગામડાઓમાં તો આ પ્રમાણ ૮૦૦ કરતાં પણ ઓછું છે.

આથી હવે આ ગંભીર બની રહેલા પ્રશ્નને ડામવા રાજ્યના આરોગ્ય ખાતાએ રાજ્યમાં સ્ત્રી-ભ્રુણ હત્યાના બનાવો અંગે જાણકારી આપનારને રોકડ ઈનામ આપવાની એક પ્રોત્સાહક યોજના દાખલ કરવાનું વિચાર્યું છે.

આ બાબતમાં સોનોગ્રાફી કિલનિકો ખાતે ગર્ભ પરીક્ષણ માટે આવતા કેસોની માહિતી પૂરી પાડનારને પણ આવું ઈનામ

આપવાનું વિચારાઈ રહ્યું છે. આવા કેસોમાં ગર્ભ પરીક્ષણ બાદ સ્ત્રી-ભ્રુણનું તારણ જાણવા મળ્યું હોય એ વિશે પણ રાજ્ય સરકારના જે-તે વિસ્તારના સંબંધિત આરોગ્ય અધિકારીઓને માહિતી પૂરી પાડવાની બાબત આવરી લેવાય તેવી સંભાવના છે. રાજ્યના આરોગ્ય ખાતાના એક ઉચ્ચ અધિકારીને રોકડ ઈનામ આપવાની યોજના અંગે પૂછતાં તેમણે જણાવ્યું હતું કે, આ પ્રકારની યોજના દાખલ કરાતા લોકોમાં વિશેષ જાગૃતિ આવશે અને તે અંગેની લોકો તરફથી જ પૂછપરછ કે તપાસ શરૂ થતાં સ્ત્રી-ભ્રુણ હત્યા કરવાની પ્રવૃત્તિ પર અંકુશ આવશે એવી આશા છે.

દરમ્યાન મખેલી વધુ માહિતી મુજબ આ પ્રવૃત્તિ પર અંકુશ લાવવા જે તબીબો સ્ત્રી-ભ્રુણ હત્યામાં મદદ કરતા હોય તેવા શંકાસ્પદ તબીબો કે તેમના કિલનિકો ખાતે 'ડમી' દરદીઓ મોકલવાનો ઉપાય અજમાવવાનું પણ વિચારાઈ રહ્યું છે. આ માટે પ્રારંભિક ધોરણે કેટલાક વધુ અસરગ્રસ્ત જિલ્લાઓમાં તો ત્યાંના જિલ્લા આરોગ્ય અધિકારીઓને આ પ્રકારની સૂચના પણ આપી દેવામાં આવશે.

ખેડૂતોને પડતર જમીનો અંગેની જાહેરાતનો વિરોધ કરવા અપીલ સરકારી પડતર જમીનો ગ્રામ સભાઓને સોંપવા સમિતિની માગણી

રાજ્યમાં આવેલી સરકારી પડતર જમીનો ઔદ્યોગિક ગૃહો અને સક્ષમ ખેડૂતોને ૨૦ વર્ષના ભાડાપટ્ટાથી આપવાની ગુજરાત સરકારની જાહેરાત સામે ગ્રામ સ્વરાજ સમિતિએ પોતાનો વિરોધ નોંધાવી, ગામેગામ આ જાહેરાતનો વિરોધ કરવા હાકલ કરવામાં આવી છે. સરકારની આ જાહેરાતની દૂરોગામી અસરો અંગે વધુ માહિતી આપતા ગુજરાત લોકસમિતિના મંત્રી ચુનીભાઈ વૈદ્યે જણાવ્યું કે, ગુજરાતના ગ્રામીણ અર્થતંત્ર પર તેની વિપરીત અસર પડશે.

સરકારની હાલની ભૂલભરેલી નીતિ ગામડાનાં તથા ખેડૂતોનાં હિત વિરોધી છે અને તેનો સખત વિરોધ થવો જોઈએ. વૈદ્યે એક નિવેદનમાં સરકારની જાહેરાત અંગે ખેડૂતોને ચેતવતાં જણાવ્યું કે, સરકારની આ જાહેરાત પાછળ બહુરાષ્ટ્રીય કંપનીઓ જવાબદાર છે.

આ કંપનીઓ દુનિયાભરને મુઠ્ઠીમાં કરવા માંગે છે અને તે માટે વિશ્વ વ્યાપાર સંગઠન, આંતરરાષ્ટ્રીય મુદ્રાકોશ, વિશ્વ બેંક, એશિયન ડેવલપમેન્ટ બેંક જેવી અનેક સંસ્થાઓની સ્થાપના કરી છે. આ વિત્તીય સંગઠનો દ્વારા આવી કંપનીઓ ભારત જેવા અને તેનાથી ગરીબ દેશોને દેવાઓનાં ચક્કરમાં ફસાવી

મન ફાવે તેવા કરારો કરાવી લે છે. તેમણે જણાવ્યું કે, શાહુકાર બેંકોએ વિશ્વ વ્યાપાર સંગઠન મારફતે દેશ સાથે ખેતી અંગેના કરારો કરાવ્યા છે.

તેમણે જણાવ્યું કે આ બધું જ નાના, માર્જિનલ અને મધ્યમ વર્ગના ખેડૂતોના હાથમાંથી જમીન કાઢી લઈ રાક્ષસી કંપનીઓને હજારો એકરના ફાર્મ માટે સોંપવાની તરકીબો છે અને આ કહેવાતા આર્થિક સુધારાની પાછળ આ બધા ફેરફારો ગ્રામીણ અર્થતંત્રનું સત્યાનાશ વાળી નાખશે. તેમણે જણાવ્યું કે, જો સરકારે પડતર જમીનોમાંથી ઉત્પાદન મેળવવું જ હોય તો એ જમીન ગ્રામ સભાઓને સોંપી દેવી જોઈએ અને ખેડૂતોને નવી તકનિકો શીખવવા સઘન શિબિરોનું આયોજન કરવું જોઈએ. આ ઉપરાંત બીજ, ખાતર, પાણી વગેરેની સહાયતા આપવી જોઈએ. ગામની સીમમાં આવેલી પડતર જમીન ગામની છે અને તે બહારવાળાને આપી શકાય નહીં.

(દિવ્યભાસ્કર, વડોદરા - તા.૨૭ મે, ૨૦૦૫)

ગામડામાં પીવાનાં પાણીના મીટરો

મૂકવાનું કામ ટૂંકમાં શરૂ મીટર સફળ થશે તો ૧૩ હજાર ગામોમાં મીટરથી પાણી

રાજ્યનાં ૩૩૦૦ ગામોમાં પાણી આપવા માટે મીટરો લગાવવાનું કામ પખવાડિયામાં શરૂ થશે. ઈટાલી અને ફ્રાંસની કંપનીને રૂ.૧૫ કરોડના ખર્ચે ૩૩૦૦ સ્થળે મીટરો મૂકવાનું કામ સોંપવામાં આવ્યું છે. દરેક મીટરદીઠ રૂ.૪૫૪૫૪ જેટલું ખર્ચ થશે. કંપનીને બે વર્ષની જવાબદારી સોંપવામાં આવી છે.

જોકે, ઉદ્યોગગૃહો કેટલું પાણી વાપરે છે તેની ચકાસણી કરવા માટે આવા મીટરો મૂકવાનો હજુ સુધી નિર્ણય લેવાયો નથી. જો મીટરો મૂકવાની પદ્ધતિ સફળ થશે તો પાણી પુરવઠા બોર્ડ દ્વારા શહેરોમાં અને મૂકવામાં લગભગ ૧૩ હજાર ગામડાઓમાં મીટર મુકવામાં આવશે.

પાણી પુરવઠા વિભાગનાં સૂત્રોએ જણાવ્યું હતું કે, મીટરો મૂકવા માટે બે વિદેશી કંપનીઓની પસંદગી કરવામાં આવી છે. જેમાં ઈટલીની વોટર ટેક એસઆરએલ અને ફ્રાંસની એટેરીસ ઈન્સ્ટ્રીઝનો સમાવેશ થાય છે. જેટલું પાણી વપરાશે તે અંગે કોમ્પ્યુટરાઈઝડ નોંધ લેવાશે. કેટલું પાણી વાપરવામાં આવ્યું તે અંગે તેમાં નોંધ રહેશે. પાણીનો ઓછો કે વધુ ફોર્સ હશે તો પણ તેની નોંધ મીટરમાં થશે. આમ તેના આધારે નક્કી થશે કે કેટલું પાણી વાપવામાં આવ્યું અને રસ્તામાં કેટલું ગુમ થયું છે. તેથી પાણીનો બગાડ અટકશે. કેન્દ્ર સરકારની ટેકનિકલ લેબોરેટરી સીઈઆઈએફ દ્વારા આ મીટરોની ચકાસણી કરવામાં આવી

રહી છે. જે મીટરોની કાર્યક્ષમતા અંગે અહેવાલ આપશે. ત્યારબાદ મીટરો મૂકવાનું કામ ૨૦થી ૨૫ દિવસમાં શરૂ થશે. આ બન્ને કંપનીઓ સાથે બોર્ડ કરારો કરી લીધા છે. ૯ મહિનામાં કામ પૂરું કરી દેવામાં આવશે.

બન્ને કંપનીઓને તેની જાળવણી બે વર્ષ સુધી કરવાની રહેશે. પાણી પુરવઠા મંત્રીએ જણાવ્યું હતું કે, ગામોને ખરેખર કેટલું પાણી આપવામાં આવે છે તે મીટરથી નક્કી કરીને પુરવઠા બાબતે ન્યાય આપી શકાશે. હાલ મીટરો મુકવામાં આવશે તે કોઈ એક ગામમાં નહીં પરંતુ પાણી પુરું પાડતી પાઈપલાઈનો ઉપર મુકાશે. તેમાં કોઈ એક ગામ કે અનેક ગામો પણ આવી શકે છે.

(દિવ્યભાસ્કર, વડોદરા તા.૭ જુન, ૨૦૦૫)

જીઈબીની યોજના : ગ્રામસમૂહો વીજ ખરીદીને તેનું વિતરણ કરશે અને બિલ વસૂલશે

અનિયમિત અને અપૂરતો વીજપુરવઠો મળવા અંગે વર્ષોથી જીઈબી સામે લડત આપતાં આવેલાં ગામડાંઓ હવે પોતાની રીતે જ જીઈબી પાસેથી વીજળી ખરીદીને વીજવિતરણની તથા વપરાશકારો પાસેથી તે અંગેના બિલોની વસૂલાત કરે તે માટેની એક યોજના જીઈબી દ્વારા તૈયાર કરવામાં આવી છે.

અલબત્ત, ગુજરાત વિદ્યુત બોર્ડને ચાર ઝોનમાં વિભાજન કરવાના કામને આખરી ઓપ અપાઈ રહ્યો છે. આગામી ટૂંક સમયમાં જ વિભાજન થનારી ચાર કંપનીઓ પોતપોતાની રીતે કામ કરતી થઈ જશે, ત્યારે જીઈબી દ્વારા આ કાર્યવાહીની સાથોસાથ ગામડાંઓમાં વીજવિતરણ વ્યવસ્થાનો પ્રોજેક્ટ તૈયાર કરવામાં આવ્યો છે. ગુજરાત વિદ્યુત બોર્ડ દ્વારા કરવામાં આવેલા સર્વેમાં ધ્યાન ઉપર આવ્યું છે કે વીજવિતરણ ક્ષેત્રમાં સઘન સુધારણા કરવામાં નહીં આવે ત્યાં સુધી જીઈબીની વીજખાધ સાથે આર્થિક ખાધમાં સુધારો આવશે નહીં અને આ માટે વ્યાપારી ધોરણે યાંત્રિકી અને સંસ્થાકીય ઉપાય વિકસાવવા જરૂરી છે.

જીઈબીના લાંબા ગાળાના અભ્યાસમાં એમ સ્પષ્ટપણે જણાયું છે કે, ગામડાંઓમાં ઘરવપરાશ, ખેતી તેમ જ નાનામોટા ઉદ્યોગોમાં વીજચોરીનું પ્રમાણ મોટા પાયે છે. આ વીજ ચોરીના દુષણને ડામવા માટે ગુજરાત વિદ્યુત બોર્ડ દ્વારા પાંચ કે તેથી વધુ ગામડાંઓને એકત્ર કરીને કોઈ એક ગ્રામ પંચાયત કે સામાજિક સંસ્થાને અથવા સહકારી મંડળી બનાવીને પાંચ ગામ કે તેથી વધુ ગામોની વીજ વિતરણની જવાબદારી સોંપવામાં આવશે. તેઓ જ જીઈબી દ્વારા અપાનાર જરૂરિયાત પ્રમાણેના વીજ

યુનિટની વીજવિતરણ વ્યવસ્થા કરશે અને વીજ બિલો પણ વસૂલ કરશે. ગામડાં સ્તરની વીજવિતરણ વ્યવસ્થાને કારણે વીજ ચોરીનું પ્રમાણ ઘટશે, વીજ બિલોની રકમ સમયસર મળતી રહેશે તેમ જ વીજવિતરણ યોજના સરળ બનશે, આ ઉપરાંત ભવિષ્યમાં ગામડાંઓમાં ખેત-કચરો, વૃક્ષઉછેર, ઢોરોનાં મળમૂત્ર વગેરે દ્વારા ઉર્જાસ્રોતોની પ્રાથમિક ઉપલબ્ધતાના આધારે વીજ ઉત્પાદન પણ હાથ ધરી શકાશે.

૬ થી ૧૪ વર્ષનાં બાળકોને ફરજિયાત

શિક્ષણની જોગવાઈ છતાં

ગુજરાતનાં ૬૦ ગામોમાં એક પણ વ્યક્તિ શિક્ષિત નથી : ચિંતાજનક તારણ

ઔદ્યોગિક વિકાસમાં મહત્વનું સ્થાન ધરાવતા ગુજરાતની ગણના ભારતનાં અન્ય રાજ્યોની સરખામણીમાં પ્રગતિશીલ રાજ્ય તરીકેની થાય છે. ૧૮,૦૬૬ ગામડાંઓ ધરાવતા ગુજરાતનાં ગામડાંઓમાં આજે પણ ૬૦ ગામો એવાં છે જે ગામોનું અક્ષરજ્ઞાનનું પ્રમાણ શૂન્ય છે. આ ગામો એવા છે કે જ્યાં શાળા નથી, શિક્ષકો નથી. જોકે, ૧૯૯૧ના વર્ષમાં આવાં ગામો ૧૪૪ હતાં.

ભારતમાં ૬થી ૧૪ વર્ષના બાળકોને મફત અને ફરજિયાત શિક્ષણની બંધારણની ૪૫મી કલમમાં જોગવાઈ પછી પણ આજે દેશમાં ૬૫ ટકા અને ગુજરાતમાં માત્ર ૬૦.૦૩ ટકા શિક્ષણ છે. (આ આંકડામાં ધરતીકંપથી અસરગ્રસ્ત વિસ્તારોનો સમાવેશ કરવામાં આવ્યો નથી.) અઘવચ્ચે શિક્ષણ છોડી જનારાં બાળકોની ટકાવારી ૨૦૦૧માં વધીને ૩૮.૯૨ ટકાએ પહોંચી છે.

રાજ્યનાં ૧૮,૦૬૬ ગામોમાં શિક્ષણના પ્રમાણ અંગે અર્થશાસ્ત્ર વિભાગના અધ્યાપક ડૉ. કિરણ પંડયાએ કાઢેલું તારણ રસપ્રદ છે. તેમણે ૧૯૯૧ અને ૨૦૦૧ વચ્ચે રાજ્યનાં તમામ ગામોમાં ૦ ટકા, ૧થી ૧૦, ૧૦થી ૨૦, ૨૦થી ૪૦, ૪૦થી ૬૦, ૬૦થી ૮૦ અને ૮૦થી ૧૦૦ સાથે ૧૦૦ ટકા ઉપરનું શિક્ષણ ધરાવતાં ગામડાંઓની સરખામણી કરી છે.

આ તારણમાં રાજ્યનાં ૧૮,૦૬૬ ગામોમાંથી ૧૯૬૧માં ૧૪૪ ગામોમાં શૂન્ય શિક્ષણની સામે ૨૦૦૧માં ૬૦ ગામોમાં શૂન્ય શિક્ષણ હોવાનું જણાવ્યું છે. રાજ્યમાં ૮૦થી ૧૦૦ ટકા શિક્ષણ ધરાવતાં માત્ર ૮૬૮ ગામો છે. ૬૦થી ૮૦ ટકા વચ્ચેનાં સૌથી વધુ ગામો ૮૨૯૦ છે, ૪૦થી ૬૦ ટકાનું શિક્ષણ ધરાવતા ૬,૧૪૦ ગામો, ૨૦ ટકા શિક્ષણ ધરાવતાં ૨૧૬૪, ૧૦ થી ૨૦ ટકા શિક્ષણ ધરાવતાં ૩૯૧ શૂન્ય શિક્ષણના ૦.૩૩ ગામો છે. રાજ્ય ૬૦ ગામોમાં અક્ષરજ્ઞાનનો દર શૂન્ય હોય એ શરમજનક હકીકત કહેવાય.

તલાટી અને ઉપસરપંચ સસ્પેન્ડ

ભારે વરસાદ પડવાના કારણે ભોગ બનેલા લોકોને ભરૂચ જિલ્લામાં સહાય આપવામાં ગેરરીતિ આચરનારા એક તલાટી અને એક ડેપ્યુટી સરપંચને સસ્પેન્ડ કરવામાં આવ્યા છે. વહિયાલ ગામમાં ડેપ્યુટી સરપંચે સહાયની વસ્તુઓ પોતાના ઘરમાં રાખી મૂકી હતી. જ્યારે તલાટીએ ખોટી રીતે નાણાં પડાવવાનો પ્રયત્ન કરતાં ગામ લોકોએ તેમની સામે ફરિયાદ કરી હતી.

સામાજિક સંસ્થા 'વિકાસ'ના વડાં રનાબહેન શાહે જણાવ્યું હતું કે, અહીં વાગરા તાલુકામાં ૫૫૦ કેસો ઝાડા-ઉલટીના નોંધાયા છે. તેમાં આમોદના કોબલામાં કોલેરાના કારણે ૫ મૃત્યુ થયાં છે.

અહીં સહાયમાં અન્યાય થતો હોવાનું ધ્યાનમાં આવતાં ૧૫૦ જેટલી સ્વૈચ્છિક સંસ્થાઓએ ગામ લોકોમાં જાગૃતિ લાવીને નિયમો પ્રમાણે સર્વે થાય અને સહાય મળે તે માટે પ્રયાસ કર્યો છે. વાગરામાં ૭૫૦ મકાનો પડી ગયાં છે. રાજ્યભરના તમામ લોકો જાગૃત બને તો સરકારી અધિકારીઓને પોતાની રીતે સર્વે કરતા અટકાવી શકાય છે. લોકોને જે ખરેખર નુકસાન થયું હોય તેનું વળતર અપાવી શકાય છે. તેથી સાચો સર્વે થાય તે અત્યંત જરૂરી છે. કચ્છમાં કડવા અનુભવો થયા પછી લોકોએ પોતાના નુકસાનની પૂરેપૂરી વિગતો સર્વે કરનારા અધિકારીઓને આપવી જોઈએ.

(દિવ્યભાસ્કર દૈનિક, અમદાવાદ-તા. ૯ જુલાઈ, ૦૫)

વિધવા સહાયના નિયમોમાં સુધારો

ગુજરાત સરકારે નિરાધાર વિધવાઓને મળતી આર્થિક સહાયની આવક મર્યાદાના ધોરણોમાં ફેરફાર કરવાનો નિર્ણય કર્યો છે. મહિલા અને બાળકલ્યાણમંત્રી આનંદીબહેન પટેલે વિધાનસભામાં જણાવ્યું છે કે, હાલની વ્યક્તિગત વાર્ષિક આવક-મર્યાદા રૂ.૧૨૦૦ અને સમગ્ર કુટુંબની રૂ.૩૬૦૦ની છે. હવે વ્યક્તિગત રૂ.૨૪૦૦ અને સમગ્ર કુટુંબની રૂ.૪૫૦૦ની વાર્ષિક આવક રાખવાનું ઠરાવાયું છે. આ આવકમાં કોઈનું ઘરકામ કરતાં મળતી આવક ગણવામાં આવશે નહીં.

આ યોજનાનો લાભ લેવા માટે અરજી કરવાની સમય મર્યાદા વિધવા થયાના એક વર્ષ સુધીની હતી. જે વધારીને બે વર્ષ કરવામાં આવી છે. જે નિરાધાર વિધવાનો પુત્ર ૨૧ વર્ષનો હોય, પરંતુ તે માતાનું ભરણપોષણ કરવા માટે સક્ષમ ન હોય (પાગલપન, શારીરિક અપંગતા, આજીવન કારાવાસ અથવા મૃત્યુના સંજોગોમાં) તેવા ખાસ કિસ્સામાં સહાય મંજૂર કરી શકાશે.

વિધવા સહાય યોજના ૩૧ જુલાઈ ૨૦૦૫ના રોજ બંધ થતી હતી. તે વધુ બે વર્ષ માટે ચાલુ રાખવાનું ઠરાવાયું છે. એટલું જ નહિ, આવી મહિલાઓને સ્વરોજગારી માટે તાલીમ આપીને તેઓને કિટ અપાશે. તેથી મહિલાઓ સ્વમાનભરે જીવન જીવી શકશે.

કલમ ઉઠાવો, લખો પ્રતિભાવ

આ અંકમાં તમને શું ગમ્યું?

તમારા પ્રતિભાવો અમને લખી મોકલો. 'પંચાયત જગત'ના માધ્યમથી પંચાયતી રાજ વિશે તમે કઈ માહિતી મેળવવા માંગો છો એ પણ અમને જણાવી શકો.

તંત્રી : બિનોય આચાર્ય, ડાયરેક્ટર, ઉન્નતિ
સંપાદક : સંજય દવે - ચરખા
રૂપાંકન : પ્રકાશ ઓઝા - ઉન્નતિ

નાગરિક નેતૃત્વ અને અભિશાસન એકમ

ઉન્નતિ-વિકાસ શિક્ષણ સંગઠન

૭૦૨, સાકાર-૪, એમ. જે. લાઈબ્રેરી સામે, આશ્રમ રોડ,
અમદાવાદ-૩૮૦ ૦૦૬. ફોન:(૦૭૯)૨૬૫૮૩૩૦૫, ૨૬૫૮૮૯૫૮

બૂક પોસ્ટ

પ્રિન્ટેડ મેટર

પ્રતિ શ્રી,
